РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

П Р И Р У Ч Н И К

ЗА ПРИМЕНУ ПОСЕБНОГ ПРОТОКОЛА ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ И УЧЕНИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА

Београд, 2009.

П Р И Р У Ч Н И К

ЗА ПРИМЕНУ ПОСЕБНОГ ПРОТОКОЛА ЗА ЗАШТИТУ
ДЕЦЕ И УЧЕНИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И
ЗАНЕМАРИВАЊА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА

Захваљујемо наставницима, стручним сарадницима, директорима школа, ученицима, саветницима у Министарству просвете, представницима ресорних министарстава, Савета за права детета, Завода за унапређивање образовања и васпитања, Педагошког друштва Србије и невладиних организација који су учествовали у припреми Приручника. Посебно се захваљујемо на стручној и финансијској подршци коју су пружили Британски савет и УНИЦЕФ.

Радна група за израду Приручника

РАДНА ГРУПА ЗА ИЗРАДУ ПРИРУЧНИКА ЗА ПРИМЕНУ ПОСЕБНОГ ПРОТОКОЛА

Александра Калезић Вигњевић
Анђелка Петрићевић
Биљана Лајовић
Биљана Радосављевић
Борислава Максимовић
Драгана Коруга
Гордана Чукурановић
Ивана Вуковојац
Јасмина Николић
Јелена Зајегановић Јаковљевић
Јелица Ристић Ћировић
Соња Стаменовић
Станислава Вучковић
Зора Дешић

КОНСУЛТАНТ
Jennifer Rowley (UK) – Џенифер Раули

ИЗДАВАЧ
Министарство просвете Републике Србије

ЗА ИЗДАВАЧА
др Жарко Обрадовић

Штампање Приручника за примену Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама омогућила је Канцеларија УНИЦЕФ-а у Србији.

Садржај

1. УВОД

2. ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМА НАСИЉЕ, ЗЛОСТАВЉАЊЕ И ЗАНЕМАРИВАЊЕ

3. ТИМ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ/УЧЕНИКА ОД НАСИЉА

4. ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА

5. АКТИВНОСТИ НА СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА - ПРЕВЕНЦИЈА

6. ПРОЦЕДУРЕ У СИТУАЦИЈАМА НАСИЉА - ИНТЕРВЕНЦИЈА

7. ДОКУМЕНТАЦИЈА И ЕВИДЕНЦИЈА

8. ЗАКЉУЧАК

9. ПРИЛОЗИ

01

Увод

Заштита деце и ученика од насиља у образовно-васпитним установама је сложен процес у ком учествују сви запослени, деца/ученици, родитељи/старатељи, као и локална заједница. Стварање услова за безбедно одрастање и заштита деце од насиља приоритетан је задатак образовно-васпитних установа, али и свих институција које се баве децом.

Насиље, злостављање и занемаривање, који потенцијално угрожавају здравље, развој и достојанство деце/ученика, представљају повреду основних дечијих права.

Последњих година све је очигледније да је насиље проблем са којим се суочавају и деца и одрасли, како по броју случајева, тако и по тежини облика насилног понашања. У образовно-васпитним установама деца су изложена најразличитијим облицима и врстама вршњачког насиља, али и насиља од стране одраслих (прилог 3. Истраживања о насиљу). Последице осећају сви, они који трпе насиље, они који се насилно понашају, али и они који присуствују ситуацијама насиља.

Министарство просвете је, са циљем превенције насиља у образовно-васпитним установама, припремило следећа документа:

- *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама* (у даљем тексту Посебни протокол), који је достављен свим образовно-васпитним установама у Србији почетком 2008. године (Прилог 1. Преглед докумената релевантних за заштиту деце од насиља) и
- *Оквирни акциони план за превенцију насиља у образовно-васпитним установама*, усвојен почетком 2009. године, у коме су прецизиране улоге и одговорности

Оба документа, као и преглед програма, пројекта и литературе у овој области, налазе се на веб адреси Министарства просвете (www.mp.gov.rs).

Све образовно-васпитне установе имају обавезу да израде **Програм** заштите деце од насиља и формирају **Тим** за заштиту деце од насиља (Посебни протокол, стр. 7). Активности предвиђене Програмом треба да буду засноване на процесу **самовредновања и вредновања рада** установе, и да буду део **развојног плана и годишњег програма рада установе** (више информација о томе можете наћи на страни 14).

Како користити Приручник

Приручник је намењен, пре свега, члановима Тима, али и осталим учесницима образовно-васпитног процеса у заштити деце/ученика од насиља. Осмишљен је као водич, усмерен на пружање практичне помоћи и информација предшколским установама, основним и средњим школама и домовима ученика приликом припреме Програма заштите деце од насиља, планирања превентивних активности и мера интервенције.

Предвиђено је де се понуђени садржаји и прилози у Приручнику могу користити у датој форми или да послуже као основа, односно почетна идеја, за креирање сопствених решења у складу са потребама и капацитетима установе. Приручник се користи уз Посебни протокол и Оквирни акциони план.

Приручник је конципиран по следећим тематским целинама.

Тематске целине	Активности
Значење појмова насиља, злостављања и занемаривања	**Разумевање врста и облика насиља, злостављања и занемаривања**
Тим за заштиту деце од насиља	**Формирање и функционисање Тимова за заштиту деце у образовно-васпитној установи**
Програм за заштиту деце од насиља	**Припремне активности за израду програма: анализа стања, анализа документације, информисање...** **Активности на спречавању насиља -Превенција Шта све може да се уради да се насиље не догоди** **Како реаговати када се насиље догоди?** **Интервенција** **Процедуре у ситуацијама насиља, улоге и одговорности**
Документација и евиденција	**Праћење и документовање случајева насиља**
Прилози	**Истраживања о насиљу, врсте насиља, предлози и идеје, формулари за различите сврхе, комуникација са медијима, списак релевантних закона и докумената, литература**

Осим образовно-васпитних установа, Приручник могу да користе и друге државне и приватне институције и невладине организације које су, својом делатношћу, везане за образовање деце и младих у превенцији насиља.

Све интересне групе у установи (деца, ученици, васпитачи, наставници, стручни сарадници, директори, административно и помоћно-техничко особље, родитељи/старатељи и представници локалне заједнице) треба да буду информисане о наведеним документима, и предвиђеним активностима и обавезама.

02

Значење појмова *насиље, злостављање и занемаривање*

Насиље дефинишемо као сваки облик једанпут учињеног или поновљеног, вербалног или невербалног понашања које за последицу има стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства деце/ученика (Посебни протокол, стр. 8).

Различити облици насиља

НАСИЉЕ

Емоционално / психичко
насиље - тренутно или трајно угрожавање психичког и емоционалног здравља детета

Физичко насиље
стварно или потенцијално телесно повређивање детета/ученика

Електронско насиље
злоупотреба информационих технологија (мобилни тел, интернет и др.)

Сексуално насиље
укључивање деце у сексуалну активност коју она не схватају и за коју нису развојно дорасла.

Социјално насиље
искључивање детета или деце из групе

Треба имати на уму да се различити облици насиља углавном јављају **удружено**, а предложена подела може да послужи бољем разумевању разноврсности облика и начина манифестовања насиља (нпр. физичко насиље је увек праћено емотивним/психичким насиљем).

Злостављање и занемаривање обухватају велики број различитих понашања којима се континуирано угрожава физички, психички и морални интегритет детета (Посебни протокол, стр. 9).

Занемаривање у образовно-васпитним установама обухвата пропусте и нечињења одраслих (запослених у установи, родитеља/старатеља и одговарајућих служби), у односу на децу, чиме се онемогућава здрав развој детета. Испољава се у облику неадекватне бриге и физичког, здравственог, емоционалног, образовног или васпитног занемаривање детета.

У насиљу је најчешће присутна **неравнотежа моћи** која се препознаје у односима у којима је неко **СЛАБИЈИ**, а неко **ЈАЧИ** (моћнији). Такви се односи јављају између вршњака, девојчица и дечака, млађе и старије деце, појединца и групе, деце и наставника[1], деце и родитеља и сл.

Деца одређених психо-физичких карактеристика и понашања често су у ситуацији повећаног ризика, што може утицати на њихову већу изложеност насилном понашању друге деце, али и одраслих.

1.Истраживања и свакодневно искуство показују и да наставник може бити жртва насиља, и да, без обзира на дефинисану улогу моћи у школском контексту, у ситуацијама насиља може бити у позицији оног који има мање моћи тј. трпи насиље

03

Тим за заштиту деце од насиља

Образовно-васпитна установа формира **Тим за заштиту деце од насиља**, јер се на тај начин обезбеђује континуитет у планирању, реализацији и вредновању активности на превенцији насиља.

Тим, у сарадњи са запосленима у установи, родитељима, децом/ученицима и локалном заједницом, обезбеђује примену *Оквирног акционог плана за превенцију насиља у образовно-васпитним установама и Посебног протокола*.

Тим планира, организује и управља активностима у установи на превенцији насиља. У ситуацијама када се примети да постоји одступање од договорених принципа и политике установе Тим реагује у сарадњи са управним органима установе.

Тим за заштиту деце од насиља планира и реализује активности у сарадњи са већ постојећим тимовима за развојно планирање, самовредновање и др.

Важно је да у установи постоји свест свих запослених да Тим не може сам да реализује договорене мере и активности. До резултата се долази само одговорношћу и учешћем сваког појединца у стварању ненасилног и подстицајног окружења за живот и учење детета. Тиму је, због осетљивости и сложености проблема, неопходна стална подршка и ангажованост директора, стручних и управних органа, свих запослених, родитеља и локалне заједнице.

За активности које Тим планира и предлаже на нивоу установе, директор задужује и остале чланове колектива, јер је неопходно да сви учествују у превенцији насиља.

Да би Тим могао да предлаже и планира различите активности у оквиру Програма заштите деце од насиља, потребно је да сви запослени (одељењске старешине/васпитачи на нивоу одељења и група, васпитачи/наставници и стручни сарадници на нивоу установе) континуирано анализирају и прате ситуацију у погледу присуства и учесталости насиља.

Преглед могућих активности Тима

ТИМ	САРАДНИЦИ
Предлаже, планира и израђује Програм заштите деце од насиља. Укључује у програм заштите децу/ученике, родитеље, наставнике и остале запослене у установи.	Стручна служба, руководиоци стручних тела, Савет родитеља, деца/ученици, Ученички парламент и др.
Укључује у свој рад представнике Ученичког парламента, Вршњачког[2] тима за превенцију насиља, представнике ученика.	Стручна служба, сарадник Ученичког парламента и Вршњачког тима.
Сарађује са стручњацима из других релевантних установа у локалној заједници, ради свеобухватне заштите деце од насиља.	Представници дома здравља, центра за социјални рад, МУП-а, спортских друштава и др.
Планира и учествује у реализацији обука са циљем развоја компетенција потребних за превенцију насиља.	Директор, руководиоци стручних тела и стручна служба.
Прати реализацију стручног усавршавања запослених у области превенције насиља.	Директор, руководиоци стручних тела и стручна служба.
Континуирано истражује појаве насилног понашања међу децом и над децом, активно укључује младе у истраживања.	Наставници, васпитачи, стручна служба, друге организације.
Учествује у процени ризика и доношењу одлука о поступцима и процедурама у случајевима сумње или дешавања насиља.	Директор и стручна служба, релевантне институције.
Прикупља документацију, води евиденцију и обезбеђује заштиту поверљивости података.	Стручна служба, наставници, васпитачи, директор, секретар установе
Организује и промовише активности установе, сарађује са другим установама, учествује у пројектима, конкурсима.	Стручна служба, директор, локална заједница
Прати и вреднује ефекте предузетих мера.	Стручна служба, директор, стручна тела, савет родитеља, школски и Управни одбор.

2.Вршњачки тим састоји се од деце посебно обучене за стварање позитивне атмосфере у школи, препознавање насилних облика понашања и увремењено скретање пажње одраслима на насиље у њиховом окружењу. Више о томе можете наћи на страни 22.

Структура тима

Установа самостално одлучује о броју чланова тима. За квалитетан рад Тима потребно је да буду дефинисане улоге сваког члана, појединачни и заједнички задаци. Препорука је да тимови имају од 5 до 11 чланова и особу задужену да координира рад.

Тим треба организовати тако да увек бар један члан буде у установи, у складу са обавезама чланова и радним временом установе. У домовима ученика, брига о безбедности деце у току ноћи планира се у складу са организационим и техничким могућностима дома.

При избору чланова тима потребно је утврдити да ли потенцијални члан:

- поседује и примењује практична знања и вештине у вези са превенцијом насиља;
- поседује знања и вештине за конструктивно интервенисање у ситуацијама насиља;
- посредује у сукобима, кризним интервенцијама, примењује позитивну дисциплину[3] ;
- делује непристрасно, подржава сарадњу, особа је од поверења, како за децу и родитеље, тако и за чланове колектива;
- негује сарадничке односе са ученицима, колегама и родитељима;
- промовише професионализам заснован на правима и одговорности свих.

Препоруке за успешно функционисање тима:

- Структура Тима треба да одражава структуру установе, уз јасно разрађене процедуре комуникације са осталим члановима свих интересних група. У установама са великим бројем деце, више смена и више објеката може се формирати више подтимова.
- Тим чине запослени у установи из свих структура - директор, стручни сарадници, васпитачи, учитељи, наставници, као и представници родитеља и деце где је то могуће. Због превентивне улоге спорта у спречавању насиља, пожељно је да наставници физичког васпитања, односно стручни сарадници за физичко васпитање буду чланови Тима.
- Чланови Тима треба да имају различите обуке, знања, вештине како би Тим у целини био ефикасан у свим сегментима рада.
- Чланови Тима треба да буду у различитој мери укључени у рад, с обзиром на осетљивост теме и професионалне компетенције. Нпр. непосредни саветодавни рад са децом која трпе и која чине насиље обавља психолог у установи. У зависности од проблема, у рад се укључује педагог, дефектолог или социјални радник.

3.„Позитивна дисциплина је приступ који не укључује прекомерну контролу или попустљивост и успешна је у подучавању деце самодисциплини, одговорности, сарадњи и вештинама решавања проблема....не укључује оптуживање, стид или бол као мотиваторе“ . „Код деце се не развијају одговорност, самодисциплина и сарадња са другима ако су родитељи и наставници сувише строги и контролишу сваки дечји поступак, али до развијања тих особина не долази ни када су родитељи сувише попустљиви“. (стр 5, предговор)
Џејн Нелсен: Позитивна дисциплина, Inter Gradex Trade, Чачак, 2001. године.

Задатак наставника, одељенског старешине и Тима је да са децом дођу до решења које је задовољавајуће за обе стране, а психолог наставља индивидуални рад са децом на измени понашања. Ако у установи нема психолога, а процењено је да је неопходно укључивање стручњака тог профила, обратити се психологу из школског диспанзера или релевантне здравствене институције; наставак рада са децом ће обезбедити одрживост решења до кога се дошло у конкретној ситуацији.

- Чланови Тима треба да се мењају после одређеног времена, али тако да увек један број чланова Тима буде из претходног састава.
- Због улоге медија у јавности, важно је да се у установи прецизира ко ће бити задужен за комуникацију са медијима у кризним ситуацијама (тзв. кризна комуникација, Прилог бр.19).

Подаци о члановима Тима (име, контакт телефони), као и бројеви телефона релевантних служби (дом здравља, хитна помоћ, надлежна полицијска станица, центар за социјални рад), које треба контактирати у одређеним ситуацијама, треба да буду истакнути на видном месту, како би били доступни својој деци/ученицима, запосленима у установи и родитељима.

Ангажовање чланова Тима може бити укључено у структуру 40-часовне радне недеље.

04

Програм заштите деце од насиља

Програм заштите деце од насиља је саставни део годишњег програма рада установе. У јуну сваке школске године, стручни органи установе, као и управни/школски одбори анализирају постојећи програм, његове резултате и дају предлоге мера, активности, акција, пројеката и сл. за наредну годину. Постојање програма обезбеђује планирање и реализацију превентивних активности, успостављање јасних улога и процедура у ситуацијама насиља, помаже у подизању нивоа свести и осетљивости на насиље (Прилог 2. Кораци за примену Посебног протокола у установи).

Да би се припремио квалитетан и функционалан Програм заштите деце од насиља, неопходно је да се анализира које мере установа већ предузима у превенцији насиља, какви су физички и технички услови за реализацију основне делатности, колико је документација усклађена са релевантним документима и др. (прилози 4, 5, 6 и 7). За анализу стања безбедности у установи потребно је доћи до што објективнијих података, јер није довољно само мишљење запослених, ученика или родитеља.

Анализу стања безбедности у установи треба повезати са процесом самовредновања и вредновања рада и развојним планирањем. (Приручник за самовредновање и вредновање рада школе, област Подршка ученицима и Етос www.mp.gov.rs и Приручник за развојно планирање).

Снимање стања у станови има мотивациони значај. Треба да обухвати што већи број учесника, како би сви дали допринос у решавању проблема и преузели одговорност за планиране акције. Треба усмерити пажњу на конкретна испољавања насиља у установи и на основу тих података планирати превентивне програме и пратити њихову ефикасност.

Самовредновање појединих кључних области живота и рада установе укључује и питање безбедности сваког њеног учесника. У оквиру кључне области *Подршка деци/ученицима*, дефинисано је подручје Брига о деци/ученицима, које обухвата два показатеља:

а) Безбедност и сигурност деце/ ученика у установи
б) Праћење физичког, здравственог и емоционалног стања и социјалних потреба деце/ ученика, дефинисаних по нивоима.

Истраживања и свакодневно искуство показују и да наставник може бити жртва насиља, и да, без обзира на дефинисану улогу моћи у школском контексту, у ситуацијама насиља може бити у позицији оног који има мање моћи тј. трпи насиље

У Приручнику о самовредновању и вредновању рада школе доступни су упитници за ученике, наставнике и родитеље, које установа може користити у самовредновању. По потреби, могу се укључити и друга питања за детаљнији обухват свих специфичности и контекста у коме установа делује. На основу примене упитника, обраде података, израде квалитативне и квантитативне анализе, истицања налаза, односно чињеница, закључака и препорука за унапређивање ове области, установа креира основу за Програм заштите и акцију.

Осим наведеног примера, из кључне области Подршка деци/ученицима, у анализи стања не треба занемарити значај и других кључних области: *Настава и учење, Етоса и Постигнућа ученика*. **Показатељи** описани као комуникација и сарадња, подстицање детета/ученика у развоју, односно, настави, одговорност ученика, вредности код детета/ ученика, подстицање и неговање демократског духа и ученичких иницијатива и активности, квалитет програма за подстицање развоја, подстицање позитивних ставова и развој социјалних вештина, очекивања и промоција успешности, култура понашања, поштовање личности, **једнакост и правичност, на индиректан начин одсликавају контекст у коме установа делује, атмосферу у којој се одвија рад, вредности које се промовишу.** На основу добијених анализа, може се планирати унапређивање квалитета односа и атмосфере у установи, тако да се избегну конфликти, а развијају позитивне реакције и понашање (Прилог бр. 8).

Након урађених анализа припрема се **Програм заштите деце од насиља,** који треба да садржи:

1. Превентивне активности – шта све установа може да се уради да би се спречило и смањило насиље и како установа прати ефекти превенције?

2. Мере интервенције – шта се предузима када се насиље догоди, које процедуре се користе, како су подељене улоге и одговорности?

Информисање треба да буде континуирано, заступљено на свим нивоима и у свим фазама планирања и реализације активности. На који начин ће се информације размењивати зависи од конкретних могућности установе и капацитета запослених (састанци актива, родитељски састанци, разглас, панои, новине, веб-страна установе и сл.).

Информисање има за циљ подизање нивоа обавештености свих интересних група о насиљу, његовим облицима и присутности у датој установи, факторима који утичу на појаву насиља и мерама које установа предузима у превенцији.

Информисањем унутар установе сви учесници се упознају са:

- законском регулативом, Посебним протоколом и Оквирним акционим планом;
- улогама и одговорностима предметних наставника, одељењских старешина, стручне службе и Тима, тј. унутрашње заштитне мреже;
- превентивним активностима које се у установи реализују;
- процедурама у интервенисању;
- распрострањеношћу, природом и одликама различитих облика насиља[4];
- здравственим, психолошким и социјалним последицама насиља;
- ризицима за појаву насиља.

Размена информација са другим установама у локалној заједници омогућава ефикаснију превенцију насиља и благовремено и адекватно реаговање. Таква комуникација нарочито је важна у кризним ситуацијама. Потребно је идентификовати различите институције на локалном и националном нивоу и конкретне особе са којима установа сарађује у области превенције, информише их о својим активностима, којима се обраћа када јој треба подршка. То су најчешће: школска управа (просветни саветници), општина (просветна инспекција), дом здравља, центар за социјални рад, МУП, медијске куће, удружења грађана итд. Са овим установама размена информација је редовна, планска и усмерена ка узајамној подршци, посебно за функционисање спољашње заштитне мреже у локалној заједници.

Приликом припреме и реализовања информисања потребно је

дефинисати:
- све циљне групе (деца, родитељи, школски/управни одбор, локална заједница и други);
- начине прикупљања информација (анкете, разговори, дебате, стручна литература,...);
- начине информисања (водећи рачуна о узрасту, претходним знањима и искуствима);

утврдити:
- динамику информисања и особе одговорне за информисање;
- циљ информисања и садржај информација;

водити рачуна о:
- специфичностима установе;
- поверљивости одређених информација;
- заштити приватности.

4.Превенција преступништва деце и омладине, Бранислава Поповић-Ћитић, Весна Жунић-Павловић (Министарство просвете и спорта Републике Србије, Педагошко друштво Србије, Београд, 2005.год.).

05

Активности на спречавању насиља – превенција

Превенција насиља у образовно-васпитним установама је скуп мера и активности које имају за циљ стварање сигурног и подстицајног окружења, неговање атмосфере сарадње, уважавања и конструктивне комуникације, у коме неће бити насиља, или ће га бити што мање.

Програм и активности превенције омогућавају:
- благовремено уочавање потенцијалног насиља и отклањање ризика;
- припрему за адекватно реаговање уколико се насиље догоди;
- свеобухватну ресоцијализацију учесника у насиљу;
- заштиту права и смањење додатне патње свих који су укључени у насиље.

Резултати различитих програма ране превенције насиља у појединим земљама показују да се пораст насиља код младих може зауставити и да се учесталост насиља у целини може битно смањити. Они нам показују и да је најуспешнији приступ превенцији насиља онај који:

- са подизањем свести и знања о насиљу почиње од раног узраста;
- обухвата све учеснике у животу и раду установе - запослене, децу и родитеље;
- прожима цео образовно-васпитни процес;
- обезбеђује потребне услове у установи за спровођење превентивних програма;
- усмерен је на изградњу позитивне климе у установи;
- не толерише насиље, а подстиче позитивно понашање;
- укључује децу и као креаторе и као реализаторе превентивних активности;
- развија вршњачке тимове за подршку деци и добија пуну подршку локалне заједнице.

Здраво и подстицајно окружење је саставни део професионалне и личне одговорности свих запослених у образовно-васпитним установама. Превенција захтева ангажовање и других учесника у образовно-васпитном процесу: деце/ученика, родитеља и локалне заједнице!

Превентивне активности доприноће да деца:

- прихвате и науче вештине потребне за боравак и живот у колективу;
- осећају се заштићено и сигурно у установи;
- успешније и ефикасније уче;
- буду одговорнија и науче да управљају сопственим понашање у конфликтним ситуацијама (да их избегавају или конструктивно решавају);

- да управљају осећањима као што су љутња, фрустрација, срећа и усхићење,
- успостављају и негују пријатељства;
- науче да заштите своја и поштују права других (на пример, право на приватност, слободу избора и сл.);
- разумеју и прихватају разлике, сарађују са другима и раде тимски.

Превентивне активности допринеће да одрасли:

- преузму одговорност за стварање и неговање подстицајног окружења у установи;
- развијају и негују здраве стилове комуникације и односа са другима;
- поштују своја и права других;
- уважавају различитости и негују кооперативност и сарадњу;
- усвоје и примењују практична знања и вештине за конструктивно превазилажење сукоба и кризних ситуација (саосећајна комуникација, посредовање у конфликтима, комуникација са медијима и сл.);
- уоче и конструктивно се супротставе разним облицима насиља.

Деца, родитељи и запослени у образовно-васпитним установама треба да препознају потенцијалне изворе и узроке насиља и да превентивним активностима доприносе њиховом смањењу.

Превентивне активности обухватају:

- стално стручно усавршавање;
- постављање релевантних васпитних циљева редовном наставом/ активностима у вртићу и васпитним радом у домовима ученика;
- разноврсну понуду слободних и ваннаставних активности за структурирање слободног времена ученика и деце;
- доношење правила понашања и њихову доследну примену и формирање заштитне мреже;
- различите програме помоћи деци и ученицима у развијању просоцијалних животних вештина или превазилажењу школског неуспеха;
- активно учешће деце/ученика (партиципацију) у планирању и реализацији превентивних активности;
- сарадњу са другим институцијама са циљем раног идентификовања проблема, потенцијалних поремећаја у понашању и других ризика за појаву насиља и правовремене помоћи;
- сарадњу са родитељима и локалном заједницом са циљем ангажовања свих стручних и институционалних капацитета за превенцију насиља и заштиту деце (форуми родитеља, саветовање, заједничке акције);
- активирање школског и рекреативног спорта и стављање спортских капацитета установа у функцију здравља све деце/ученика у локалној заједници покретањем спортских и рекреативних манифестација и такмичења, игара без граница, фер-плеј турнира и сл.);
- покретање иницијативе у локалној заједници за измене закона или њихово доследно спровођење како би се смањили негативни утицаји и ризици у окружењу, на пример: измештање кафића и кладионица из непосредног окружења установе; поштовање уредбе о забрани продаје алкохола, дувана, пиротехничких средстава и психоактивних супстанци малолетним особама и сл.

Директор установе, поред осталих законом прописаних улога, има значајну улогу у стварању атмосфере међусобног уважавања, поверења и поштовања.

Стално стручно усавршавање

Важно је да се у установи ствара клима у којој се квалитет васпитно-образовног процеса и односа међу учесницима сматра најбољом превентивном мером. Да би се то остварило потребно је стално стручно усавршавање свих запослених. Оно има за циљ стицање знања и развијање вештина за конструктивно реаговање на насиље и за благовремено уочавање понашања која указују да дете трпи или чини насиље.

Постављање релевантних васпитних циљева

Васпитни рад у установама је од изузетног значаја у процесу превенције. У току реализације васпитно-образовног плана и програма наставник/васпитач са великом пажњом поставља васпитне циљеве којима утиче на општи развој. За превенцију насиља значајна су знања о врстама и облицима насиља и начинима реаговања, вештине тимског рада, управљање сукобима и конфликтима. Развијање социјалних и комуникацијских вештина код деце и ученика представља основу превентивних активности. Ове вештине омогућавају боље разумевање себе и других, изградњу позитивних односа са другима, прихватање одговорности за исказана осећања и управљање својим понашањем.

У предшколским установама васпитни циљеви се остварују поштујући основне принципе и организацију рада, који су, уједно, и превенција насилног понашања (подстицајна средина за учење, адекватне играчке, дидактичка средства и материјали, познавање сваког детета и групе у целини, уважавање индивидуалних разлика, сарадња са родитељима и друго).

Ови циљеви могу се реализовати различитим активностима којима се подстиче прихватање различитости и развој самопоштовања и позитивне слике о себи (традиционалне и кооперативне игре, стваралачке и драмске активности, заједничке активности деце различитог узраста, затим деце и родитеља и сл.).

Уколико предшколска установа следи основне принципе васпитно- образовног рада, успоставља добру организацију и води рачуна о избору садржаја и начину рада са децом, остварићe и квалитетну заштиту деце од насиља.

„Васпитачу може да помогне ако се сети да су деца која ударају и задиркују другу децу у невољи и емоционалном болу. Она су несрећна или несигурна и потребна им је одрасла особа да им помогне да науче како да имају позитивне односе са другом децом. Ова деца морају осетити сигурност и да неко брине о њима пре него што су у стању да развију самопоштовање и социјалне вештине за стварање другарства и игру са другима. Део посла васпитача је да систематским посматрањем покуша да открије скривене разлоге дечјег понашања који су узрок неодговарајуће реакције детета на свет“.[5]

5 Крњаја, Ж., Мишкељин, Л., 2006: «Од учења ка подучавању».

Да би установа била успешна у превенцији насиља, потребно је да све активности и програми који се у њој реализују буду међусобно усклађени и усмерени на квалитет и стварање погодне атмосфере за учење и рад. У Прилогу бр. 10 су предлози идеја и активности које се могу укључити у програм заштите деце од насиља. Предлози се односе на све облике рада: на васпитно-образовни рад, редовну наставу и ваннаставне активности, посебне програме и сл.

Примери предмета и наставних садржаји који се могу користити за превенцију насиља:

- Српски (матерњи) језик и страни језици: обрада различитих текстова и књижевних дела предвиђених програмом може бити оквир за анализу узрока и последица различитих видова насиља (један од постављених циљева може бити уочавање односа моћи, сагледавање последица злоупотребе, замишљање могућих другачијих исхода и сл.).

- Свет око нас: односи у породици, права и обавезе чланова породице, развијање одговорног односа према друговима, заједници, окружењу и школским обавезама, поштовање одраслих, прихватање и уважавање различитих култура, планирање сопственог рада и напредовања, могући конструктивни начини реаговања на ускраћивања.

- Физичко васпитање и школски спорт: уважавање разлика у физичким способностима и изгледу, јачање самопоуздања, развијање тимског духа, развијање спортског понашања такмичара, посматрача/навијача и тренера, пружање подршке саиграчима, спортско прихватање неуспеха и развој самоконтроле, поштовање фер-плеј игре, преузимање иницијативности и одговорности, стицање знања за препознавање ризика од спортских повреда и указивања прве помоћи.

- Грађанско васпитање: прихватање карактеристика грађанског друштва, права и обавеза грађана, права и обавеза деце, развој друштвено-одговорног понашања, усвајање норми и прихватање последица њиховог кршења, развој свести о равноправности, заједништву.

- Верска настава: развијање толеранције, прихватање различитости, различитих вера, обичаја и др.

- Географија: прихватање и уважавање различитости учењем о различитим културама и обичајима; развијање саосећања и бриге о другима на основу примера хуманитарне помоћи угроженим подручјима – недостатак хране, воде, земљотреси, поплаве, временске непогоде, последице ратова, избеглички кампови и хуманитарне катастрофе, улагање у развој неразвијених подручја; људска и мањинска права у различитим државама; развијање способности правилног расуђивања расветљавањем мотивације и путева трговине људима и децом; родна равноправност; развијање еколошке свести и безбедоносне културе у смислу заштите животне средине; упознавање са обичајима и различитим културама, развијање поштовања етничког идентитета и припадности.

- Историја: развој осећања сопственог идентитета, саосећања и бриге за друге анализом историјских догађаја, различитим виђењима истог догађаја, дебатовањем, анализирањем војне и дипломатске вештине...; упознавање са људским правима и вредностима и начинима остваривања права, анализом развоја дечјих и људских права, историје развоја слобода

и права појединих угрожених група (жене, деца, новинари, особе са инвалидитетом); анализом образовања у различитим временским периодима и утицај на просперитет; упознавањем са значајем националних историјских споменика и споменика културе и сл.

- Биологија: стицање знања о психоактивним супстанцама које изазивају болести зависности, њиховим утицајима на организам и социјалне односе појединца, формирање и развијање ставова, вештина и знања која ће бити препрека негативном утицају вршњака у погледу коришћења ових супстанци: упознавање са појмовима и значајем емоционалне и социјалне интелигенције; развијање еколошке свести, потребе превентивног деловања или интервенисања у ситуацијама које угрожавају живот или нормално функционисање појединца, изучавање техника указивања прве помоћи, развијање одговорног односа према животињама...

- Филозофија и социологија: развој васпитног деловања одраслих, развој васпитних образаца и модела, врсте дисциплиновања некад и сад, врсте ауторитета и однос према ауторитетима, друштво ауторитета и заједница знања, солидарност и хуманитарни рад у заједници, односи у групи и управљање групом и сл.

- Устав и државно уређење: развој демократије кроз историју, владавина права наспрам владавине закона, држава као заштитник права грађана, антидискриминационе политике и сл.

- Психологија: развој моралности, дебате о различитостима, предрасудама и стереотипном мишљењу, изазови адолесцентске кризе, управљање понашањем и контрола емоционалног испољавања, вештине комуникације, вршњачка и партнерска комуникација, вештине саосећајног и активног слушања, ЈА/ТИ говор...

Наведени су само поједини примери предмета, с тим да се у сваком садржају може наћи простор за превентивне активности.

У домовима ученика васпитни циљеви се остварују успостављањем подстицајне средине и активним укључивањем деце/младих у живот и рад установе. За превенцију насиља важно је познавање сваког ученика и вршњачке заједнице, уважавање индивидуалних разлика, сарадња са школом, родитељима и локалном заједницом, али и уважавање чињенице да ученици одрастају ван породичног окружења и често у различитом културолошком контексту.

Слободне и ваннаставне активности треба да буду у складу са потребама и интересовањима деце (занимљиве, забавне и привлачне), усмерене ка конструктивном и стваралачком развоју, да доприносе квалитетном коришћењу слободног времена и ван установе. Информације о овим активностима би требало да буду доступне током целе године (огласна табла, сајт установе..). „Продукти“ треба да буду видљиви (изложбе, концерти, књижевне вечери, акције, такмичења, утакмице, представе). Кад год је могуће, укључити родитеље и локалну заједницу у планирање и реализацију различитих активности.
У Прилогу број 8 налази се листа идеја, акција, модела превентивног деловања.

Потребно је планирати ваннаставне активности у које ће се укључити што већи број деце, посебно из осетљивих и ризичних група (деца са тешкоћама у развоју и учењу, из социјално депривираних средина и др.).

Успостављање правила понашања

Посебну важност у превенцији насиља има дефинисање правила понашања и обезбеђивање механизама за њихово поштовање.

Приликом дефинисања правила понашања и последица кршења правила треба водити рачуна о следећем:

- Обавезно је да сама деца/ученици учествују у процесу и процедурама доношења одељењских/групних правила.
- Правила установе доносе сви. У праћење примене укључени су запослени. али и ученички парламент и вршњачки тим. Одговорност директора установе је да у случају кршења правила покреће одговарајуће поступке.
- Оглашавање правила (панои, вебсајт, школске новине, брошуре, налепнице, беџеви...) подиже њихову видљивост и доступност.
- Правила треба да буду применљива (преформулисати их све док се то не оствари).
- Правила се могу мењати након одређеног периода примене (пола године, на крају школске године или кад друга постану актуелнија).
- Последице кршења правила могу да се крећу од позитивних поступака (подсећање на усвојена правила, опомена, извињење, прихватање одговорности надокнадом штете/повреде); преко прихватања природних последица по себе и друге (осећање повећане одговорности, жаљење, промена односа у заједници, трајне последице по здравље, умањење личне добробити, материјални губитак); до санкција и казни (забране, ускраћења, укори, смањење оцене из владања и друге законске мере).
- Усвојене процедуре у случају кршења правила имају за циљ да деца/ученици прихвате позитивне обрасце понашања, а да одрасли развију конструктивне начине управљања понашањем деце и ученика (Прилози 12. 13. и 14.).
- Процедурама се обезбеђује и хуман приступ у васпитању, успостављање самодисциплине, очување самопоштовања, јачање поверења у себе, прихватање одговорности за своје поступке и осећања, развијање друштвено одговорног понашања (Прилог 11. Технике вођеног дијалога).
- Постулат „свако има право на грешку, али и на прилику да је поправи“ има за циљ да омогући реинтегрисање у заједницу оних који греше, уз подршку и охрабривање за позитивну промену.

Правила понашања и надокнада штете/повреде служе превенцији насиља. Пожељно је осмислити ова правила и у свим ситуацијама повећаног ризика. (излети, екскурзије, спортске манифестације, почетак и крај школске године и сл.).

Да би се обезбедила одрживост правила и подржало преузимање одговорности у случају кршења, установа формира унутрашњу заштитну мрежу, која укључује све носиоце одговорности: децу/ученике, васпитаче, наставнике (пре свих одељењске старешине и дежурне наставнике/васпитаче), директора и педагошко-психолошку службу, Тим за заштиту, вршњачки тим и ученички парламент, родитеље, раднике обезбеђења и техничке службе. Мрежа је флексибилна структура, заснована на јасном следу одговорности и процедурама које обезбеђују да се тај след поштује у превенцији, а много више у интервенцији.

Процедуре за заштитну улогу мреже свака установа дефинише сама, према специфичностима у структури, дневном ритму и основној делатности (на пример, у предшколским установама, због дислоцираности, унутрашња мрежа се може формирати на нивоу сваке радне јединице, али и на нивоу целе установе). Неопходно је да процедуре функционисања и непосредни контакт са члановима унутрашње мреже у установи буду доступни свима и у сваком тренутку. Деца/ученици установе, али и родитељи и сви одрасли, треба у сваком тренутку да знају коме из мреже могу да се обрате за помоћ и заштиту.

Активно учешће деце - партиципација

Да би се остварили прави ефекти превентивних активности, неопходно је да деца/ученици буду активно укључени у свим фазама превенције, од планирања до реализације и вредновања резултата. Деци је за активно укључивање неопходна подршка одраслих у непосредном, свакодневном раду, али и организовањем посебних обука (Прилог бр. 9). Када су млађа деца/ученици у питању, пресудна је улога одељењског старешине/васпитача, који усмерава развој заједнице вршњака. За ученике старијих разреда основне школе и ученике средње школе, значајну улогу има ученички парламент. Поред тога, у установи може да се оформи и вршњачки тим чије ће активности бити усмерене на пружање помоћи у заштити од насиља и промоцију ненасилне комуникације. Тим за заштиту деце од насиља треба да пружа помоћ и подржава рад вршњачког тима, ученичког парламента и других облика партиципације деце/ученика.

Неки облици рада са децом/ученицима који у овој области делују подстицајно и мотивишу активно укључивање на свим узрастима су:

- радионице, дискусионе групе, трибине;
- посећивање и организовање позоришних представа, хепенинга, перформанса, изложби;
- конкурси и ревије стваралаштва (цртежи, постери, плакати, стрипови, фотографије, карикатуре);
- спортски, културни и други сусрети.

Постоји велики број интересантних тема везаних за превенцију насиља, којима се деца и запослени у установи, без обзира на узраст, могу бавити користећи поменуте облике рада. Да би учешће у њима било што веће, а ефекти бољи, важно је омогућити опредељивање за теме и облике рада према интересовањима, склоностима и искуствима.

Реализација различитих програма у образовно-васпитним установама

У установама се, као део Програма за заштиту деце од насиља, могу реализовати различити програми подршке ученицима са израженим тешкоћама у напредовању, надареним ученицима и ученицима са израженим проблемима у понашању. Могу се реализовати програми превенције насиља и преступничког понашања, програми из области здравствене културе, професионалне оријентације, екологије, програм менторства[6] , медијација...

Укључивање у различите пројекте и програме за превенцију насиља смањује се ризик насилног понашања и деце и одраслих у установи и локалној заједници.

Сарадња са другим институцијама и локалном заједницом

Локална заједница треба да буде активан партнер образовно-васпитним установама у настојањима да се насиље спречи и смањи. Сарадња подразумева размену информација, изградњу поверења, утврђивање заједничких потреба и циљева, али и планирање заједничких активности.

Центар за социјални рад, дом здравља, локални медији и друге установе су актери спољашње заштитне мреже. Ову сарадњу иницира образовно-васпитна установа, која предлаже облике, садржаје и начине повезивања у складу са програмима рада, улогама и одговорностима свих актера спољашње заштитне мреже. Очекује се и укључивање и других из представника локалне заједнице, (омладинске канцеларије, секретаријат за омладину, секретаријат за друштвене делатности и сл.) и представника из области науке, културе, спорта, уметности. Када је превенција у питању, они могу покренути и подржати мотивацију деце и младих за преузимање личне одговорности и развијање креативног односа према сопственом одрастању, образовању и креативном коришћењу слободног времена.

Укључивање у иницијативе које нуде повезивање образовања са личним интересовањима и талентима делује превентивно и доприноси развоју здравих стилова живота и позитивних образаца понашања и комуникације са окружењем. Одрасли у ове иницијативе могу да се укључују не само као подршка деци и младима у њиховим пројектима, већ и као партнери, сарадници, промотери. Позитиван приступ идејама младих допринеће њиховом осећају уваженост и прихваћености од стране заједнице и повећаће поверење на релацији млади-одрасли, што је необично важно у осетљивом периоду адолесценције и делује превентивно у сваком смислу.

Физичке и друге мере превенције

Превенцији насиља доприносе и обезбеђени следећи услови:
· добро организовано и доследно дежурство запослених;
· адекватно осветљење у згради и дворишту;
· ограђено и безбедно двориште;
· безбедни спортски терени;
· стално обилажење установе од стране полицијског службеника;
· физичко-техничко обезбеђење.

6.Менторски програми подразумевају интеракцију „један на један“, где се деци и омладини пружа могућност да слободно време испуњено адекватним садржајима проведу са старијом и искуснијом особом која може и треба да им да одговарајући савет, помоћ и подршку у решавању бројних проблема са којима се млади људи суочавају, али и да им понуди изазове који одговарају њиховим могућностима“ (Жунић, Јовановић, 1998).

06

Како реаговати када се насиље догоди -интервенција

Да би се у установи сви осећали сигурно и безбедно, потребно је да се увек и благовремено реагује на све облике насиља. Начин на који ће запослени реаговати на насиље зависи од учесника, облика, интензитета и учесталости насиља, места дешавања, као и од тога да ли постоји непосредно сазнање или само сумња да се оно дешава.

Циљ интервенције је да се, пре свега, заустави насиље и злостављање, да се обезбеди сигурност, смањи ризик од понављања и да се ублаже и отклоне последице.

Посебни протокол прописује редослед корака у интервенцији (стр.15, 16 и 17). Ови кораци представљају оквир за ефикасно реаговање и укључивање свих релевантних појединаца или институција у процесу заштите деце.

Највећи број насилних ситуација које се догоде у образовно-васпитним установама између деце решавају запослени у самој установи. Наиме, компетенције запослених, познавање учесника и контекста тих ситуација најчешће су довољни да обезбеде конструктивно разрешење. Само мањи број ситуација, односно тежих случајева насиља, захтева укључивање институција из других система.

За ефикасну интервенцију у оквиру саме установе неопходно је успоставити тзв. унутрашњу заштитну мрежу. То подразумева дефинисање улога и одговорности свих запослених и деце у установи у оквиру прописаних корака. Установа треба да одреди ко, када и на који начин интервенише и делује у различитим ситуацијама насиља (Прилог 17. Улоге и одговорности).

Међутим, ако установа има сазнања или сумњу о тежим облике насиља, и да се насиље над дететом/учеником дешава ван установе (у породици или окружењу) или од стране одрасле особе, обавезно укључује друге институције (МУП, центар за социјални рад, здравствене службе). Само повезивање свих система у заштити детета омогућава ефикасно решавање проблема и ублажавање последица. У овим случајевима говоримо о деловању спољашње заштитне мреже. Начини и облици сарадње ових система дефинисани су Општим протоколом за заштиту деце од насиља и Приручником за примену општег протокола.

За функционисање заштитних мрежа потребно је дефинисати механизме за обезбеђивање и праћење квалитета сарадње у оквиру унутрашње и спољашње заштитне мреже и предузимање мера за превазилажење могућих застоја (редовни састанци, заједничке акције, извештавање, анализе и сл.).

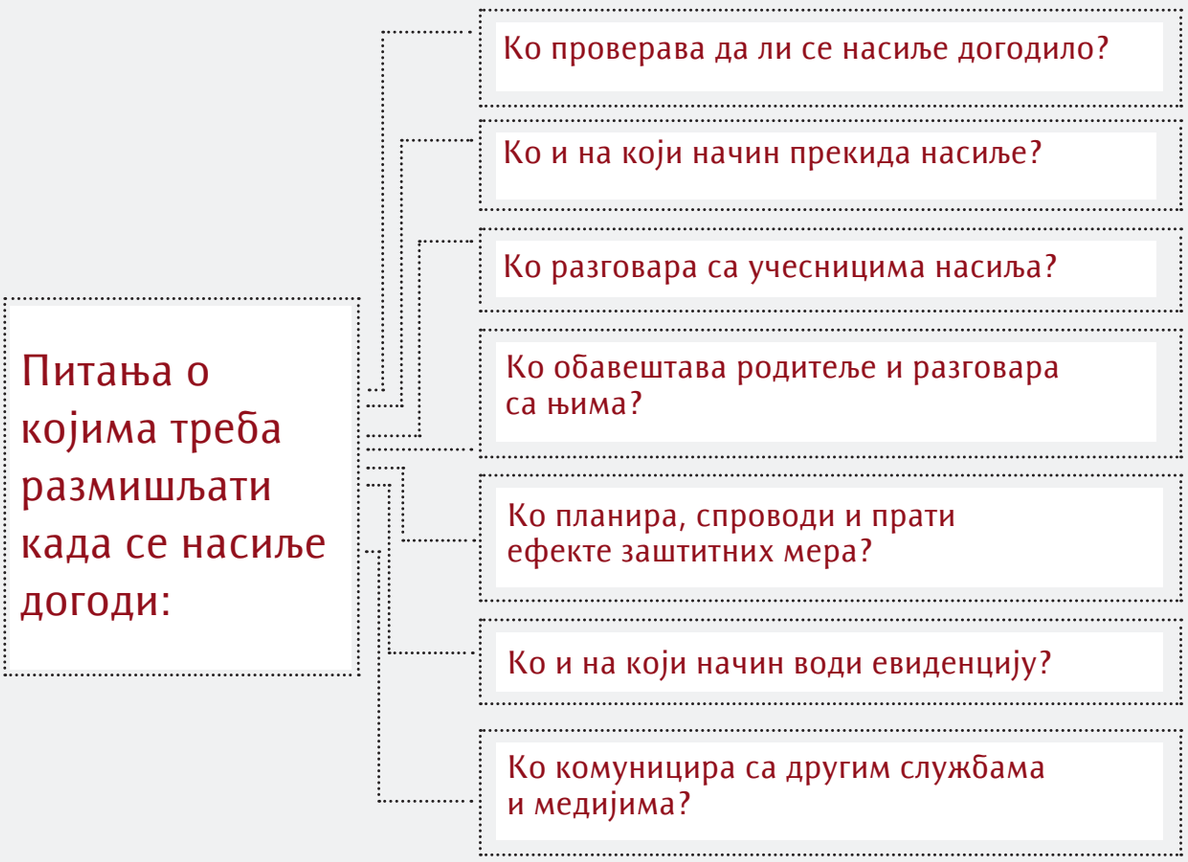

Најчешћи облици насиља су условно сврстани на три нивоа.

Ситуације на првом нивоу, које се дешавају између деце/ученика, углавном решава самостално наставник/васпитач/одељењски старешина; на другом нивоу наставник/васпитач/одељењски старешина у сарадњи са Тимом у оквиру унутрашње мреже; на трећем нивоу је неопходно, поред Тима, и укључивање спољашне мреже, односно других институција.

За решавање свих облика насиља које чине одрасли над децом неопходно је укључивање Тима, директора установе и/или других надлежних институција.

Без обзира на то што некад дете пристаје да учествује у ситуацијама у којима има елемената насиља, и тада је обавезно реаговати, јер дете често не може да процени намеру и последице (на пример, учествовање у играма које могу угрозити здравље, учествовање у снимању или дистрибуцији материјала који угрожавају лични интегритет и сл.).

У табели су приказани нивои реаговања, врсте и облици насиља. У зависности од интензитета, учесталости и последица које насиље оставља, поједини облици се понављају на више различитих нивоа.

Физичко насиље	Емоционално / психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
ПРВИ НИВО Ове облике насиља решава самостално васпитач/наставник /одељењски старешина у оквиру саветодавно-васпитног рада са децом – појединцима, групама и одељењем. Може користити и подршку вршњачког тима и вршњачких едукатора.				
ударање чврга, гурање, штипање, гребање, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари...	исмејавање, омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, „прозивање“...	добацивање, подсмевање, игнорисање, искључивање из групе или фаворизовање на основу социјалног статуса, националности, верске припадности, насилно дисциплиновање, ширење гласина...	добацивање,псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално додиривање, гестикулација..	узнемиравајуће „зивкање“, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта...
ДРУГИ НИВО У решавању ових облика насиља, васпитач/наставник /одељењски старешина укључује Тим, то јест унутрашњу заштитну мрежу				
шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке“, затварање, пљување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косу...	уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, одбацивање, манипулисање...	сплеткарење, игнорисање, неукључивање, неприхватање манипулисање, експлоатација, национализам...	сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење...	огласи, клипови, блогови,злоупотреба форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика..

Физичко насиље	Емоционално / психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
ТРЕЋИ НИВО Ако ученици чине или трпе неки од следећих облика насиља обавезно је укључивање других институција, односно активирање спољашње заштитне мреже.				
туча, дављење, бацање, проузроковање опекотина, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем...	застрашивање уцењивање, рекетирање, ограничавање кретања, навођење на коришћење психоактивних супстанци, укључивање у секте, занемаривање...	претње, изолација, одбацивање, терор групе над појединцем/ групом, дискриминација, организовање затворених група (кланова), национализам, расизам...	завођење од стране одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест...	снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија...

Како ће се поједини облици насиља решавати у конкретним ситуацијама, то јест на ком нивоу, зависи и од следећих околности:

- да ли насиље чини појединац или група, вршњак или неко старији;
- да ли се насилно понашање понавља;
- које су могуће последице;
- какве су компетенције наставника, одељењског старешине, васпитача.

Предложено је да облике насиља на првом нивоу решава самостално васпитач/ наставник/одељењски старешина. Међутим, уколико исто дете учестало испољава насилно понашање, или је, са друге стране, често изложено насилном понашању, у решавање проблема неопходно је укључити и Тим.

У процени је потребно уважити и лични доживљај детета које трпи насиље. На пример, исмејавање је чест начин понашања у вршњачкој комуникацији, али ако дете на које је усмерен овај облик понашања пати, онда треба и ову ситуацију решавати у сарадњи са Тимом. Некада гурање, ударање, шамарање, претње, уцењивање и сл. могу имати озбиљне последице и захтевају укључивање Тима, али и других надлежних институција (дом здравља, центар за социјални рад, полиција).

Кораци у интервенцији - поступци и процедуре у заштити деце од насиља.

Да би процедуре и поступци били што ефикаснији важно је да будемо свесни шта намеравамо да постигнемо сваким предузетим кораком. На насиље се реагује одмах и у циљу најбоље заштите детета. И у најтежим ситуацијама насиља и у ситуацијама када постоји само сумња да се дешава насиље, не треба одлагати реаговање. Потребно је зауставити насиље, обезбедити сигурност за сву децу, а консултацијама на нивоу установе и са другим надлежним службама даље решавати проблем.

1. Откривање, сазнање о насиљу, први је корак у заштити деце/ученика од насиља. У неким ситуацијама знаци насиља су очигледни, док је у другим ситуацијама веома тешко открити проблем и због тога је улога професионалца и особе која ужива поверење детета веома важна. Посебно је тешко открити да дете трпи емоционално или социјално насиље. Понекад понашање детета указује само на постојање неког проблема, и при томе треба имати у виду да деца различито реагују: повлаче се, раздражљива су, агресивна, преосетљива и сл.

Знаци који указују да дете можда трпи насиље или злостављање

Сазнање о насиљу може бити директно (кад неко саопшти податак у вези са тим) или индиректно (када на основу неких знакова посумњате да постоји могућност да се насиље дешава) .[7]
Ти знаци могу бити:

- На физичком и физиолошком плану:

трагови различитих повреда, модрице, ожиљци, опекотине, посекотине, поцепана одећа, запуштен и неуредан изглед, поломљене односно поцепане ствари, проблеми са исхраном, болови у стомаку, главобоље, повраћање, преломи, проблеми са сном (несанице или претерано дуго спавање), нестанак ствари (мобилни телефон, одевни предмети, торбе, свеске, новац ...).

- На емоционалном плану:

плачљивост, повученост односно претерана активност, раздражљивост, појава неуобичајених и претераних страхова, агресивно и аутодеструктивно понашање, ћутљивост, неуобичајена причљивост, гледање «у празно», «ноћне море», конзумирање алкохола/наркотика, страх од самоће, страх од дружења са другим људима, ноћно мокрење, лагање, изражено грицкање ноктију, поремећај говора, сексуално понашање непримерено узрасту и др.

- У школи/вртићу/дому:

изненадни школски неуспех, појава неоправданих изостанака, одсуство концентрације, кашњења, избегавање обавеза, недоношење домаћих задатака, избегавање или неучествовање у разноврсним активностима, избегавање дружења са другом децом, одбијање уобичајених активности, неуобичајени начини играња (код млађе деце), избегавање физичког додира (трзање), велики страх од одраслих, изражен страх од повратка кући и др.

Неки наведени облици понашања, појединачно и у одређеној мери, могу бити природне или развојне реакције. Важно је обратити пажњу на екстреме, учесталост јављања, као и на комбинацију појединих симптома.

Поверење и разумевање, уз познавање процедура, кључни су предуслови за ефикасно реаговање.

7 Приручник за примену општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

2.Прекидање, заустављање насиља је обавеза свих који имају било какво сазнање или сумњу да се насиље догађа.

Запослени су у обавези да зауставе насиље и/или обавесте надлежне у установи. Препорука је да се у установи унапред договоре могући начини реаговања у различитим ситуацијама. На тај начин би се предупредило стихијско и, можда, неодговарајуће реаговање и спречиле негативне последице.

Начин на који ће се насиље прекинути и зауставити зависи од конкретне ситуације (узраст, облик насиља, број укључених, место дешавања, могућност да се позове помоћ...):

- поједине ситуције физичког насиља захтевају хитно и истовремено реаговање, збрињавање учесника, обавештавање родитеља и неодложно укључивање релевантних институција (здравствена установа, полиција, центар за социјални рад);
- емоционално или социјално насиље такође треба зауставити што пре. Детету које трпи насиље треба пружити разумевање, поверење и сигурност;
- ако постоји сумња на било који облик породичног насиља, наставник/васпитач обавезно обавештава Тим, који даље предузима кораке уз консултације са центром за социјални рад.

3.Смиривање ситуације подразумева обезбеђивање сигурности за дете/ученика, разговор са учесницима и посматрачима.

На пример, уколико се дешава физичко или снажно вербално насиље, у првом моменту је најважније да се актери након раздвајања умире, да се обезбеди прикладан простор и време за разговор. Потражити помоћ колега, стручне службе или Тима ако је потребно. Објаснити учесницима да је циљ да се сукоб реши и да ће обе стране имати прилику да испричају шта се догодило. Договорити се са учесницима да се саслушају без прекидања, да не вређају једни друге, да говоре искрено.

У овом процесу важно је да се у установи делује синхронизовано, да се разговор са децом/ученицима о истој ситуацији не обавља више пута од стране различитих запослених, већ да се у оквиру унутрашње заштитне мреже обезбеди проток информација важних за ефикасно реаговање.

Сугестије за разговор:

- Стрпљиво и пажљиво саслушајте учеснике, укључујући и посматраче.
- Пажњу усмерите на конкретан поступак и понашање.
- Без суђења, умањивања или преувеличавања сагледајте ситуацију.
- Пажљиво слушајте шта вам дете/деца говоре, не само она која трпе и врше насиље, већ и она која су посматрачи.
- Не интерпретирајте, не мењајте, не тумачите!
- Користите речник који деца користе када говоре о насиљу, злостављању и занемаривању.
- Не подразумевајте, не претпостављајте, питајте, а не тврдите.
- Проверите да ли сте тачно, исправно, разумели шта вам дете говори.
- Разговарајте смирено, не реагујте шоком, неверицом.
- Покажите да верујете у то што дете говори да бисте га охрабрили да вам исприча што више.
- Не обећавајте да ће одмах бити све у реду, то није реално.
- Реците шта планирате, шта ћете учинити.

- Реците да ћете урадити све оно што је заиста у вашој моћи да помогнете.
- Не пребацујте одговорност за реаговање на другог. Свако је у обавези да у свом домену реагује.

Упознајте учеснике са наредним корацима, ко ће и када бити информисан и укључен у процену и праћење ситуације.

После обављеног разговора неопходно је анализирати ситуацију постављањем следећих питања:

1.Да ли је реакција била правовремена и ефикасна?
2.Да ли су учесници умирени?
3.Да ли се осећају сигурно?
4.Да ли су свесни својих поступака?
5.Да ли су свесни последица?
6.Да ли је урађено све да се насиље не настави и не понови?
7.Ко је све обавештен?
8.Шта још може да се уради?
9.Да ли је случај евидентиран?

4. После прекидања насиља и смиривања учесника, запослени који је непосредно реаговао или има сазнање о насиљу иницира **консултације** унутар установе ради процене ризика и израде плана заштите за све учеснике.
У овој фази тим процењује степен ризика и одлучује на који начин ће решавати случај, да ли ће га самостално решавати или ће укључити друге релевантне институције. Консултације са психологом су неопходне у случају да није члан Тима.

Неопходно је водити рачуна о поверљивости података, заштити приватности и стављању интереса детета изнад интереса родитеља, школе, струке и др.

Посебна обазривост је потребна када тим процењује и одлучује само на основу сумње. Недовољно осмишљени поступци или непроверене информације могу имати негативне последице за дете. То не значи одлагање реакције, већ потребу да се свака сумња провери из више извора и да се спречи додатно или појачано насиље. Подаци до којих се дође поверљиви су и могу се ставити на располагање само службеним лицима ангажованим у поступцима заштите деце од насиља.

Како би се избегле трајне последице и спречило понављање насиља, у процесу вођења консултација и предлагања мера заштите потребно је бринути о свим учесницима.

Начини реаговања подразумевају поступке који ће децу/ ученике заштитити од даљег насиља, ублажити последице, које се могу јавити на емоционалном и социјалном плану, и јачати капацитете деце да се заштите у евентуалним насилним ситуацијама.
У исто време, установе морају континуирано радити и са дететом/учеником који испољава насилно понашање. Потребно је испитати узроке агресивности, пружити адекватну психосоцијалну помоћ у установи и, по потреби, упутити дете и у друге релевантне институције.

Активности установе треба да буду усмерене и према деци која су индиректно укључена у насиље, тј. *пасивним посматрачима.* Ову децу треба континуирано оснаживати да конструктивно реагују и траже помоћ, јер су они врло често у ситуацији да својим понашањем подржавају насиље (тако што не реагују или чак и навијају, мислећи да је у питању игра). Ова велика група учесника може осетити кривицу уколико ситуација постане озбиљна или трагична, а то лако може прерасти у трауму. Због тога је неопходно анализирати ситуације насиља из емоционалног и моралног угла, омогућити конструктиван приступ, извући одређене лекције, вежбати позитивне реакције и облике понашања како би се спречила ескалација насиља и понављање сличних ситуација.

У неким ситуацијама, договор о заштитним мерама поодразумева укључивање и других институција и предузимање законских мера. Улоге образовно-васпитних установа у поступцима који се воде у другим институцијама регулисане су Општим протоколом (Образац за укључивање других институција, Прилог бр. 16).
ангажованим у поступцима заштите деце од насиља.

5.Након заустављања насиља и обављених консултација са релевантним стручњацима и/или институцијама, **реализују се договорене активности и мере заштите.** У овом контексту важно је да се индивидуалне обавезе и одговорности прецизирају и доследно спроводе.

Пример 1: Деца су се посвађала или потукла због играчке.

- Тражите чињенице -питајте децу да, свако понаособ, испричају шта се догодило (на пример: Ја сам јој узела лутку, а она је мене ударила).

- Одредите осећања – тражите од деце да једно другом кажу како су се тада осећала. Ако деца не могу да препознају осећање и да га дефинишу, помозите им у томе. Уколико нисте сигурни да су деца разумела једно друго, затражите од њих да вам понове шта је свако од њих чуо да је овај други рекао.

- Питајте децу шта су желела – тражите да деца једно другом кажу шта су желела тада /кад је узела лутку и када ју је ударила/. Уколико нису чула једно друго, проверите и поновите намере.

- Питајте децу шта да урадите – тражите од деце да предложе једно другом шта могу да ураде, па да буду обоје задовољни. Ако деца ћуте, поново се вратите на питање шта су желела. Ако деца и даље не нуде предлог, питајте их да ли можете ви да предложите. Тек кад добијете знак одобрења, можете предлагати решење конфликта.

- Проверите са децом да ли су задовољни решењем – увек у решавању конфликтапоставите питање: *Да ли сте задовољни тиме?* [8]

8.Игњатовић,Савић,Н.,Крстановић,М.,Трикић,З.,Коруга,Д.,Јерковић,Д.1998.,Речи су прозори или зидови", Београд, стр.24.

Пример 2: Група ученица *сплеткари* против другарице из одељења. Након сазнања и консултација у установи, могуће је предузети следеће активности:

- Обављамо разговор са свим учесницима (одељењски старешина, наставник, васпитач) са циљем прављења договора за решавање проблема. Тражимо од учесника да предложе решење. Уколико у школи постоје правила, позивамо се на њих. Ако су запослени упознати са поступком реституције[9] , она се примењује. Може се користити и нека друга техника за конструктивно решавање конфликата. У неким ситуацијама овим ће се решити проблем. За сложеније ситуације потребно је више времена и укључивање друге деце/ученика са конкретним задацима у виду подршке.
- Уколико у школи постоје запослени или ученици који су прошли обуку за преговарање и медијацију (посредовање), форум театар[10] , свакако их укључити у активности.
- Укључити родитеље учесника како би помогли у проналажењу најадекватнијег решења.
- Организовати радионицу са темом *Ширење гласина* [11]
- Подстаћи учеснике да припреме час одељењске заједнице са темом уважавања, толеранције и прихватања других и др.

6. Праћење ефеката предузетих мера

Са циљем провере успешности предузетих заштитних мера, одељењски старешина/васпитач/наставник/Тим планира праћење и вредновање поступака и процедура који су примењени у односу на све учеснике насиља.

Потребно је пратити:

- понашање детета које је трпело насиље (да ли се повлачи, да ли постаје агресивно, да ли тражи подршку и на који начин...) и детета које се понашало насилно (да ли наставља са нападима, да ли тражи друге жртве, да ли га група одбацује, да ли га група подржава...);
- како реагују ***пасивни посматрачи*** (да ли се обраћају старијима за помоћ, да ли сви знају како да се повежу са унутрашњом заштитном мрежом и ко је њихова особа од поверења, да ли се препознаје страх, да ли сами предузимају неке акције и сл.);
- шта се дешава у васпитној групи, одељењу (да ли се издвајају нове групе, каква је атмосфера ...);
- колико су родитељи сарадници у активностима на смањивању насиља;
- како функционише **Т**им и унутрашња заштитина мрежа (где су слабе тачке и шта се може боље);
- колико су друге институције (спољна заштитна мрежа) укључене и који су ефекти њиховог укључивања.

9.Реституција је надокнада учињене штете/повреде. Обе сукобљене стране треба да се договоре шта је прихватљива мера да се особа која је чинила насиље «искупи» . Ово је могуће само уколико постоји међусобна сагласност.

10.Форум театар је интерактиван облик драмског изражавања у којем се интеракцијом публике и глумаца решавају сцене из свакодневног живота. Зато се форум позориште некада назива и «проба за живот».

11.(Приручници: Учионица добре воље, Учионица без насиља, Конфликти и шта са њима...).

Уколико се увиди да се ситуација насиља понавља, усложњава и постаје ризичнија и опаснија, неопходно је предвидети и друге додатне заштитне мере: на пример: од дежурних, свих запослених, вршњачког тима захтевати појачану пажњу. Укључити родитеље и школског полицајца. Психолог треба да настави индивидуални рад са дететом, некад и са породицом у целини. Уколико нема могућности, мора укључити стручњаке из других установа из спољашње заштитне мреже, који су у обавези дискреције и заштите права деце и ученика.

У појединим вртићима и школама постоје радионице за родитеље као подстицај за промену неадекватног васпитног стила, па родитељима свакако треба сугерисати да учествују у њима. У случајевима неадекватне комуникације на нивоу родитељ – одељењски старешина, Тим може тражити подршку Савета родитеља који би уверио родитеља, да је потребно да поступи у складу са препорукама Тима.

Резултат праћења треба да буде стално развијање и унапређивање превентивних активности и разноврсних модела интервенције. На основу анализе дефинишу се мере и активности за унапређивање рада свих учесника у овој области.

07

Документација и евиденција

За ефикаснији рад у оквиру превенције насиља, у установи се израђују различите форме листа за пријављивање и евиденцију насилног понашања (индивидуалне, групне, одељењске, на нивоу установе), службене белешке и др. (Прилог 15 и 16). Овакве форме праћења понашања деце омогућавају да се на време уочи насилно понашање и да се на њега адекватно и на време реагује, пре него што дете/ученик почне учесталије да се понаша насилно и/или да поново буде изложено насиљу.

Праћење понашања деце/ученика може подразумевати: опис понашања деце/ученика у установама (у току васпитних активности, часа, одмора, ваннаставних активности, слободног времена и сл.) – негативни примери. Осим описа негативних, насилних поступака, треба да се бележе и позитивни примери, како би се деца у већој мери подстицала на позитивно понашање.

Ако се прикупљају подаци на нивоу одељења/групе, за њих може бити задужен одељењски старешина/васпитач, а у уређивању формулара, свеске или слично могу учествовати сва деца. Добром организацијом и адекватним коришћењем можете постићи да се ова евиденција користи, једнако ревносно као и дневник евиденције образовно-васпитног рада.

Сваки акт насиља мора се евидентирати у складу са договореним начином евидентирања у установи.

Васпитачи, учитељи и одељењске старешине могу имати и посебне фасцикле, досије, портфолија, дневнике у које бележе различита запажања о понашању деце; коментаре друге деце, родитеља/старатеља, ученика, других наставника/васпитача о постигнућима или пропустима у понашању. Ове белешке могу се периодично анализирати (на нивоу Тима, одељењског и наставничког већа, педагошког колегијума и др.), како би се стекао бољи увид у то које мере и стратегије јесу делотворне кад је у питању дете које се насилно понаша.

Периодична анализа одељењском старешини/васпитачу треба да послужи за планирање превентивних активности са одељењем/групом, а Тиму, на нивоу установе, за унапређење Програма заштите деце од насиља.

Ко треба да води евиденцију случајева насиља?

Евиденцију о случајевима насиља води, пре свега, васпитач/одељењски старешина/наставник, а Тим уколико се укључује у интервенисање. Ради свеобухватног увида, потребно је анализиране укупне податке (број, облике насилног понашања и предузете мере) достављати стручној служби, Тиму и директору установе

У обрасце, договорене на нивоу установе, уписује се: шта се догодило, ко су учесници, како је пријављено насиље, какве су последице, који су исходи предузетих корака, на који начин су укључени родитељи, разредни старешина, стручна служба, професионалци из других институција, као и начини на који ће ситуација бити праћена итд.

Ова документација треба да се чува код стручне службе или директора, поштујући принцип поверљивости података.

У оквиру различитих пројеката развијени су бројни модели евидентирања насилног понашања. Неки од њих су у прилогу.

На састанцима стручних тела треба покретати питања о реализацији Програма заштите деце, превентивним активностима, начинима и ефикасности интервенције, вођењу евиденције и документације.

08

Закључак

Установе суочене са проблемом насиља и до сада су планирале и реализовале различите активности, пројекте и програме, у жељи да унапреде безбедност и атмосферу у својој средини.

Посебни протокол, Приручник за примену Посебног протокола и Оквирни акциони план за превенцију насиља у образовно-васпитним установама припремљени су са намером да се помогне установи у стварању сигурне и безбедне средине, олакшају и прецизирају процедуре и поступци у заштити деце од насиља, али и да подстакну на преиспитивање и унапређивање свакодневне праксе установа у овој области. Свака установа, на основу општих смерница, треба да развија сопствене и специфичне стратегије за превенцију насиља.
Одговорност установе и локалне заједнице јесте да покрену своје ресурсе како би стварали позитивну атмосферу за рад, подстицајну за развој и здраво одрастање сваког детета.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Приручник за самовредновање и вредновање рада школа, Министарство просвете и спорта , 2007. г. (www.mp.gov.rs).

2. Приручник за примену Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Центар за права детета, Београд, 2006. г. (www.cpd.org.yu).

3. Позитивна дисциплина, Џејн Нелсен, Inter Gradex Trade, Чачак, 2001. г.

4. Вршњачка медијација – од свађе слађе, Приручник за водитеље радионица из области образовања за вештине медијације – GTZ, Београд, 2006. г.

5. Маршал Розенберг: *Језик ненасилне комуникације,* Завод за издавање уџбеника, Београд

6.Заштита детета од злостављања, приручник за центре за социјални рад и друге службе у локалној заједници, Југословенски центар за права детета, (www.cpd.org.yu) Београд.

7. Паметнији не попушта - приручник групе МОСТ, Попадић Д., Мрше С., Ковач Т., Кијевчанин С., Београд, 1998. г.

8. Како до шарпарепе, Вучковић Н., Корач, Н. и Росандић, Р. Београд

9. Једнакост у учионици – искуства наставника за наставнике, ЕДП програм

10. Учионица добре воље, Церовић Т., Росандић Љ., Попадић Д., Група Мост, Београд, 1996.

11. Конфликти и шта са њима, Плут. Д., Маринковић Љ., Креативни центар, Београд, 2001. г.

12. Савети психолога, Петар Јовановић, Чигоја, 1996. г. Београд.

13. Насиље, Јелена Срна, Чигоја, 1996. г. Београд.

14. Васпитање младих за хумане односе, Министарство просвете, Београд, 1999.

15. Свађајмо се паметно , Др Владимир Десимировић, Наука ,1996. г. Београд

16. Безбедносна култура младих , Љубомир Стајић, Драганић, 2007. г. Београд

17. Модели разредне дисциплине, С. Гашић Павишић, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2005. г.

18. Вршњачко посредовање- Комплетан водич за конструктивно решавање конфликта у школама, Хети ван Гурп, Чигоја, 2003. г. Београд.

19. Животне вредности, Дајана Тилман, Креативни центар, 2007. Београд

20. Учионица без насилништва, Алан Бим, Креативни центар, 2007. г. Београд

22. Шта је данас било у школи?- Приручник за родитеље, (приредиле Д.Коруга, Б. Лајовић,М. Тркуља) 2008.г.УНИЦЕФ, Београд (www.unicef.org/serbia)

23. Од групе до тима, Ј.Срна и група аутора, 2001. г.

24. Насиље у школи, типови и ситуације злостављања и занемаривања, Б. Лајовић, М. Тркуља, Школа, савремена пракса, Београд, 2005. г.

25. Школа, безбедно и сигурно место, Б. Лајовић, Школа, савремена пракса, Београд, 2006. г.

09

Прилози

ПРИЛОГ 1.

ПРЕГЛЕД ДОКУМЕНАТА РЕЛЕВАНТНИХ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА

КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА

Међународни документ

НАЦИОНАЛНИ ПЛАН АКЦИЈЕ ЗА ДЕЦУ

Стратешки документ Владе РС

ОПШТИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Документ који је усвојила Влада РС

ПОСЕБНИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ И УЧЕНИКА ОД НАСИЉА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА

Обавезујући документ Министарства просвете

ОКВИРНИ АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ НАСИЉА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА

ПРИРУЧНИК ЗА ПРИМЕНУ ПОСЕБНОГ ПРОТОКОЛА

Додатни материјал за примену Посебног протокола и израду Програма установе за заштиту деце од насиља

ПРОГРАМ УСТАНОВЕ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА

Програм конкретне установе

Прилог 2

КОРАЦИ ЗА ПРИМЕНУ ПОСЕБНОГ ПРОТОКОЛА У УСТАНОВИ

Пошто сте се детаљно упознали са Посебним протоколом и Оквирним акционим планом за превенцију насиља, пошто сте сагледали његову комплексност, слојевитост и захтевност, природно је да се одмах намеће питање: „Како ћемо предвиђене активности применити у нашој установи“?

Наредни кораци ће вам помоћи у планирању и организацији.

КОРАК 1: Формирање Тима за заштиту од насиља, следећи упутства из Приручника о његовој структури, обавезама и „надлежностима“.

КОРАК 2: Тим планира како ће се извршити почетна анализа присуства насиља у установи и предлаже кључне активности са тим циљем (врсту и димензије истраживања/анализе постојећих података из евиденције установе, приказ резултата ове анализе и процес упознавање свих са њима).

КОРАК 3: Надлежне службе установе (секретар, правници, помоћници директора и директор) анализирају нормативе и документацију установе и сачињавају извештај о њиховој усклађености са захтевима Посебног протокола, уз предлог активности за усклађивање, ако је потребно, са динамиком на нивоу једне године.

КОРАК 4: Тим установе анализира ресурсе установе који могу допринети ефикасној превенцији насиља (садржаји у библиотеци установе, стручни материјали из личних библиотека и датотека наставног особља, приручници са разних обука, попис обука које су запослени похађали последњих година и стечена знања и вештине запослених у домену превенције и уопште рада на смањењу насиља, број запослених који активно користе знања и вештине стечена на обукама, број запослених који немају попуњен фонд радног времена и оних којима је тај фонд превише попуњен, преглед ангажованости на разним наставним и ваннаставним активностима, одабир посебно сензибилисаних за рад са колегама, са родитељима, са децом/младима и сл.); све уз предлог потребних обука како би се псотојећи ресурси оснажили.

КОРАК 5: На основу резултата анализе насиља у установи и постојећих ресурса, Тим сачињава Програм заштите деце од насиља, следећи упутства из Приручника, уз временско трајање и динамику примене програма.

КОРАК 6: Тим дефинише Програм Интервентних активности у складу са Нивоима ризика/насиља из Протокола. Дефинише се и успоставља ланац одговорности за ситуације насиља, формира унутрашња заштитна мрежа,
затим план праћења, евидентирања и документовања, као и план израде потребне документације и процедура примене заштитних мера.

КОРАК 7: Тим, уз подршку осталих чланова колектива, развија индикаторе за праћење Програма заштите од насиља и Интервентних мера и политике у случајевима када се насиље дешава,

КОРАК 8: Тим предлаже који члан колектива ће бити одговоран за комуникацију са медијима и учествује у изради ефикасног програма сарадње са медијима.

КОРАК 9: Установа сачињава план сарадње са породицом, локалном заједницом и појединачним институцијама ради успостављања спољашње заштитне мреже и узајамне подршке и сарадње у случајевима када је она потребна.

КОРАК 10: Тим са колективом сачињава план за унапређење квалитета редовних активности установе, редовних и других облика рада са децом/младима и њиховим породицама, као и индикаторе за праћење континуираног унапређивања квалитета.

Прилог 3

ИСТРАЖИВАЊА О НАСИЉУ – КОЛИКО ЈЕ НАСИЉЕ ПРИСУТНО У ШКОЛАМА

Глобално истраживање УН, На¬сиље над децом (2006), у оквиру политике побољшања тешког положаја деце у свету, насталог због њихове изложености сиромаштву и насиљу, показује да је насиље према деци скривено, непријављено и слабо документо¬вано. Разлога скривености има више: „деца се плаше да пријаве насиље, могу да верују како је насиље којем су изложени неизбежно и нормално (и заиста, у многим срединама се разноврсне форме насиља користе као легитимно средство контроле и кажњавања), а ако дете или одрасли одлучи да пријави насиље, не постоје безбедни и поуздани начини да то уради[12] . Ово је потврда да заштита деце од насиља мора бити комплексна и вишеслојна.

С друге стране, Покрет за заштиту људских права у свету заговара потребу да се шира јавност боље упозна са дечјим правима и да се угроженим категоријама деце обезбеди боља заштита, између осталог и од насиља. „Конвенција о правима детета“ (1989), у члану 19, каже да свако дете мора бити заштићено „од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног по¬ступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостав¬љање“. И поред напора које међународна заједница чини да се Конвенција поштује у земљама потписницама, као и да се смањи насиље над децом, оно је и даље присутно, поприма нове форме и садржаје и постаје све озбиљнији изазов одраслима. У свету и код нас све је већи број истраживања ове појаве.

1.Светска здравствена организација – истраживање о здравственом понашању школске деце (Health Behavior in School-aged Children) 2001/2002, обухватило је и изложеност деце насиљу у школи. Резултати из 35 земаља на узорку од 120,000 ученика узраста 11, 13 и 15 година (Креиг и Харел, 2004) показало је забрињавајући ниво школског насиља, али и постојање разлика међу државама:

- 34% испитаних ученика је бар једном било изложено насиљу;
- 11% њих бар 2-3 пута месечно;
- 35% ученика признаје да су малтерирали друге;
- 39% се бар једном потукло у претходној години.

2.Истраживањем у Великој Британији (Бартер и сар., 2004), о облицима и учесталости насиља у 14 домова за децу, о стратегијама за суочавање са насиљем и тумачењима насиља деце (7 до 17 година) и одраслих у домовима, утврђено је да се насиље ни по облицима, ни по интен¬зитету не разликује од насиља у школама и суседству. Већина деце (84%) сусрела се са физичком агресијом, било да су били жр¬тве (54%), починиоци (34%) или сведоци (20%). Најчешће је присутно вербално насиље (увредљиви надимци и коментари као готово редован начин комуницирања, али и посебно увредљиве псовке, нарочито о породици). За многу децу су ови облици насиља тежи него физичко насиље, а непосредан одговор најчешће је био физички напад. Најчешћа заштитна стратегија била је узвраћање истом мером,односно, освета. Расни напади и увреде били су ретки и нису одобравани уну¬тар вршњачке културе.

12. У лавиринту насиља, Истраживање насиља у установама за децу без родитељског старања у Србији, др Д. Плут и др Д. Попадић, Институт за психологију и Филозофски факултет у Београду, Психолошке монографије 14, Београд, 2007.

3.Сличне налазе приказују домаће студије и истраживања. Према истраживању о школском насиљу на узорку од 298 ученика основних и 302 ученика средњих школа у Србији (Гашић-Павишић, 1998), најзаступљенији облици школског насиља су: а) вређање и исмевање (37%) и б) претње и застрашивања (21%). Истраживање је још показало да „школа не само да није заштићенија средина за децу у погледу изложе¬ности насиљу од стране вршњака, већ су у њој деца више изложена неким облицима насиља него ван ње“. Према изјавама деце, 25% наставника је вербално, а 14% физички насилно према ученицима.

4.Save the children UK и Министарство за социјална питања, уз подршку сарадника Института за психологију и Факултета политичких нау¬ка (Кузмановић и сарадници, 2002), истраживали су начин функционисања система социјалне заштите. Насиље у овом истраживању није било у фокусу. Ипак, резултати показују изузетно тежак положај деце – штићеника установа за децу без родитељског старања и особља које у њима ради са децом/младима, као и компликовану и тешку породичну ситуацију из које деца долазе у домове. Истраживање јасно показује да је појава насиља у домовима социјалне заштите, у којима деца живе и школују се, готово нормалан образац понашања, пренет из породице и опште прихваћен.

5.Једно од најопсежнијих истраживања о присуству вршњачког насиља и насиља над децом у основној школи реализовано је 2005. године у оквиру програма Школа без насиља. Узорак су чинили сви ученици од 3. до 8. разреда и комплетно особље успитиваних школа (26.947 ученика и 3.397 одраслих). Упитник, као инструмент којим су снимане појаве насиља из скоро 50 различитих „углова,“ дао је мноштво података. Наводимо само неколико:

- насилно понашање је присутно у школама, склони су му и старији и млађи ученици, и дечаци и девојчице;
- 65 % ученика је доживело бар једном насилни напад у последња 3 месеца (распон од 48% до 80%);
- 24% ученика је искусило поновљено насиље од вршњака (један или више облика) (распон од 14% до 47%);

Истраживање указује на врло компликоване односе у школама, јер чак 28% деце на неки начин учествује у насилној вршњачкој интеракцији, а готово је немогуће раздвојити децу која су насилна од деце која су изложена насиљу вршњака:

- 14% ученика, је у току целог школовања, искусило више пута или готово свакодневно насилно понашање вршњака (распон по школама од 9% до 47%);
- нешто мање од половине (44%) наводи да су трпели насиље бар једном или чешће;
- најзаступљенији облици насиља су: вербално - вређање, лагање, додиривање, разне претње, ударање, присиљавање, отимање;
- најчешћи облик реаговања деце на вршњачко насиље је избегавање, враћање истом мером, одвраћање шалама и разговор. Велики број ученика на насиље реагује тако што ћути:
  - 44% ученика каже да не чини ништа и остају пасивни када присуствују насиљу,
  - неки ученици се обраћају за помоћ одраслима (30%) и вршњацима (25%),

- 73% ученика, који су жртве насиља, добија помоћ од вршњака (повремено или често);

- подаци, такође, говоре да већина ученика (75%) има другове у школи и воли да долази у школу,
- изненадили су подаци о насиљу одраслих (наставника) над децом; према њима, могло би се рећи да физичке мере дисциплиновања нису нестале из наших школа:

  - 24% ученика је известило да су наставници у протекла три месеца били вербално насилни према њима,
  - 17% ученика да их је наставник бар једном у последња три месеца ударио, повукао за косу или уши, а
  - 8% ученика да им је неко од наставника претио.

У 50 ОШ од 26.947 анкетираних, 2.983 ученика су доживела да их један/једна од 2.443 анкетирана наставника/наставнице удари или повуче за косу и уши (у претходна 3 месеца). Од ова 2.983 ученика, њих 641 то доживљава често или чак свакодневно.

Постоји насилна комуникација и ученика према наставницима;

- четвртина наставника (25%) сматра да је степен вербалног и физичког насиља ученика према наставницима веома изражен проблем;
- скоро половина ученика (42%) изјављује да су неки њихови вршњаци вербално агресивни према наставнику.

Наставници сматрају да смањењу насиља у школи највише може допринети:

-боља сарадња са родитељима (69%);
-развијање вештине комуникација (51%);
-не виде превентивну моћ квалитетне и занимљиве наставе (само 16%), мада је утврђено да активирање пажње ученика, подстицање радозналости, радост стварања, лични раст и развој. представљају ефикасне превентивне мере против досаде, аномије, агресије и насиља;
-највећи број уочава ситуације у којима се насиље јавља, добро идентификује насилно понашање, али нису сигурни како реаговати.

Напомена: Могуће је предвидети да је насиље, као механизам одржавања хијерархијске организације, присутно и у домовима ученика, мада истраживања о томе код нас још нема. Такође, не постоје објављена истраживања о насиљу у предшколским установама. Она би помогла у припреми и реализацији програма развијања осетљивости деце и одраслих за насиље, али и за разликовање између насиља и појединачног агресивног акта, игре или тзв. „зачикавања“ и „ритуалног свађања“ и сл.

АНАЛИЗА СТАЊА У УСТАНОВИ

Искустава у установи у вези са насиљем и превенцијом.	▪Да ли се у вашој установи реализује неки од програма превенције преступничког понашања (школа без насиља....) ▪Да ли спроводите неке превентивне активности (у оквиру часова одељенског старешине, ваннаставних активности, организујете предавања, трибине на различите теме...)? ▪Да ли сарађујете и колико са здравственим и социјалним службама, полицијом, школском управом, службама локалне заједнице....?	Шта је добро? Шта побољшати?
Документа која уређују ову област.	▪Да ли у школи имате неопходну документацију која дефинишу права детета (конвенција о праву детета. Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања. Посебни протокол за заштиту деце од насиља...)? ▪Да ли су ваша интерна документа усклађена? ▪Да ли документа садрже делове који се односе на заштиту деце од насиља, занемаривања....као и процедуре, формуларе...?	Правила понашаља у учионицама? Фис.сали?
Анализа програма превенције који се могу користити.	▪Да ли сте упознати које све готове програме можете користити, као што су Школа без насиља. Програм превенције преступничког понашања...? ▪Да ли се у локалној заједници реализују неки програми (Превенција наркоманије, Дуван и здравље, Како да планирате сопствени развој, Овладајте вештинама комуникације, Људска права, Медијација....)? Извршите анализу познатих програма...	У установи може да се реализује више програма.
Анализа кадровских, финансијских и техничких ресурса.	▪Које семинаре су похађали запослени , а стечена знања и вештине су употребљиви за дату проблематику? Која знања и вештине им недостају? ▪Са коликим финансиским средствима располажете за ове намене и да ли постоји могућност пројектног планирања? ▪Шта од техничког ресурса поседујете, а може да се употреби за реализацију. Програм (информатичка опрема, фотоапарат, камера, фотокопир апарат, апарат за пластификацију...)?	Финансијским планом предвидети средства.
Информисаност о превентивним активностима.	▪На који начин сте до сада вршили информисање (обавештења у облику плаката, путем сајта, преко одељенских старешина, путем разгласа, књиге,обавештења, писма родитељима....Да ли су деца , родитељи и запослени били упознати са активностима у школи (одржавање трибина, предавања, реализација ваннаставних активности, учешће у пројетима који се реализују у локалној заједници...)?	Проценити реално. Каква је посећеност активности?
Општа клима у локалној заједници у вези са насиљем и превенцијом.	▪Каква је политика локалне заједнице у вези са превенцијом насиља и насиљем? ▪Да ли у окружењу постоје позната места на којима се манифестује насилно и проблематично понашање? ▪Доступност алкохола , психоактивних супстанци, оружја? ▪Да ли је локална заједница спремна на сарадњу са васпитно-образовним установама?	Како установа може утицати на окружења?

Прилог 5

ПРЕДЛОГ КОРАКА ЗА ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ПРАВНЕ РЕГУЛАТИВЕ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И СМАЊЕЊЕ НАСИЉА И НАСИЛНОГ ПОНАШАЊА У УСТАНОВИ

	АКТИВНОСТИ	ОДГОВОРНЕ ОСОБЕ
1	Избор радне групе за усаглашавање правне регулативе (групу могу да чине представници запослених и родитеља)	Секретар установе
2	Израда акционог плана и подела задужења у оквиру радне групе	Радна група
3	Анализа правних аката релевантних за установу у којима се помиње надлежност у вези са насиљем и сличним појавама (Статут, Правила понашања у установи, Правилник о безбедности, Правилник о васпитно-дисциплинским мерама)	Радна група (сваки члан или мања група је одговорна за анализу одређеног правног акта)
4	Утврђивање усклађености правних аката установе са постојећом законском регулативом, позитивним искуствима из окружења и добром педагошком праксом заснованом на савременим знањима и вештинама (шта недостаје и шта треба допунити или изменити)	Радна група
5	Организовати усклађивање, тј. измене и допуне у складу са претходним корацима	Радна група (координира секретар установе)
6	Управни/школски одбор усваја измене и допуне	Директор и председник Школског/управног одбора
7	Информисање стручних органа, савета родитеља, ученичког парламента	Представник радне групе

Прилог 6

ЛИСТА ПИТАЊА ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ НАСИЉА У УСТАНОВАМА

За прикупљање података потребних за анализу стања безбедности у установи могу да помогну следећа питања:

- Које су најчешће врсте насиља у нашој установи?
- Ко све чини насиље, да ли се оно одвија само између деце, или има случајева у којима одрасли чине насиље?
- Колико смо оспособљени за уочавање различитих врста насиља?
- Где су ризична места у установи и окружењу?
- Да ли постоји добра физичка и техничка безбедност установе (ограда, осветљење, дежурства, обезбеђење, видео надзор ...)?
- У које време се најчешће дешава насиље?
- Да ли су деци/ученицима у установи и непосредном окружењу лако доступни дуван, алкохол и психоактивне супстанце?
- Има ли у непосредној близини ризичних места за окупљање (кафићи, играонице, кладионице, напуштене зграде, спортски терени, места где се окупљају агресивне навијачке групе и сл.)?
- Колико су деци/ученицима доступна пиротехничка средства, хладно и ватрено оружје?
- Да ли у локалној заједници постоје и делују организоване групе које потенцијално могу угрозити безбедност деце?
- Колико су родитељи деце/ученика заинтересовани за решавање ових проблема, колико се укључују и шта чине у својој заједници да се деца/ученици заштите од поменутих изазова?
- Ко се још у окружењу и на који начин бави смањењем насиља и превенцијом?

Прилог 7

ПИТАЊА ЗА АНАЛИЗУ СТАЊА БЕЗБЕДНОСТИ

- Како смо реаговали у ситуацијама када се десило насиље?
- Ко нам је помагао?
- Како смо испитали ефекат предузетих мера?
- Које мере, активности су дале добре резултате?
- Да ли се у установи и на који начин води евиденција о насиљу, злостављању и занемаривању деце и ученика?
- Које обуке су запослени савладали, а које могу помоћи у заштити деце/ученика од насиља?
- Шта нам недостаје (које обуке, које процедуре, који ресурси...)?
- Где смо имали највише недоумица, тешкоћа и проблема?
- Каква је социјална структура родитеља односно деце/ученика?
- Каква је сарадња установе и породице у превенцији насиља?
- Да ли установа има успостављена и прихваћена правила понашања?

Прилог 8

Извод из ПРИРУЧНИКА ЗА САМОВРЕДНОВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ РАДА

4. ПОДРШКА ДЕЦИ/УЧЕНИЦИМА
4.1. БРИГА О ДЕЦИ/УЧЕНИЦИМА

Опис нивоа остварености - ниво 4

4.1.1. Установа има правилник о безбедности детета/ученика, у коме постоје јасне процедуре за заштиту детета/ученика и са чијим су садржајем упознати сви запослени, деца/ученици, родитељи и локална заједница и има програм мера заштите и безбедности деце/ученика за сваку школску годину. Задужења, обавезе и одговорности свих учесника правилником су јасно и прецизно дефинисани. Сви учесници савесно и одговорно испуњавају задужења и обавезе који произилазе из правилника и програма мера. Примену правилника и програма мера анализирају: директор, стручни сарадници, одељењска већа/стручни активи, васпитно-образовно/наставничко/васпитно веће, савет родитеља и орган управљања. Установа благовремено и адекватно реагује на утврђене пропусте. Дете/ученик се осећа безбедно у установи.

Опис нивоа остварености - ниво 2

4.1.1 Установа има правилник о безбедности деце/ученика у установи, донет је програм мера, али нису сва задужења, обавезе и одговорности довољно јасно дефинисани. Примена правилника и програма мера се не анализирају редовно, већ само онда када се појави неки проблем. У установи има деце/ученика који својом агресивношћу повремено угрожавају безбедност осталих. Дете/ученик се не осећа увек безбедно и заштићено у установи.

Опис нивоа остварености - ниво 4

4.1.2. Постоје утврђени поступци за идентификовање емоционалног, физичког и социјалног стања детета/ученика, као и за благовремено и адекватно реаговање на њих. Са циљем промовисања здравствене заштите и здравог начина живота установа има сталну сарадњу са здравственом службом (посете здравствених радника, обука васпитног/наставног особља и деце/ученика, образовни постери, редовно организовање систематских прегледа и вакцинисања деце/ученика). Установа има програм задовољавања социјалних потреба деце/ученика; остварује сарадњу са разним установама социјалне заштите и редовне акције за помоћ деци/ученицима. Васпитач васпитне групе/одељењски старешина и стручни сарадници проводе довољно времена у разговорима са децом/ученицима и родитељима; прослеђују релевантне информације поштујући њихову поверљивост и евидентирају остварене контакте и разговоре. У установи постоје програмом утврђене мере за помоћ деци/ученицима са сметњама у развоју, које се у потпуности примењују. Видљиво је уважавање и брига о деци/ученицима са сметњама у развоју.

Опис нивоа остварености - ниво 2

4.1.2. У установи постоје утврђени поступци за идентификовање емоционалног, физичког и социјалног стања детета/ученика; добијени релевантни подаци се не користе за континуирано и организовано реаговање. Сарадња са здравственом службом и установама социјалне заштите постоји, али је повремена и не обухвата све аспекте. Установа реагује на утврђене потребе детета/ученика само у изузетно тешким и кризним ситуацијама. Постоје мере утврђене програмом за помоћ деци/ученицима са сметњама у развоју, али се недоследно спроводе.

Прилог 9

Обука деце и одраслих (родитеља и запослених)

Области/теме: права детета; разумевање и конструктивно решавање конфликата; ненасилна комуникација; посредовање у решавању сукоба (медијација); разумевање и прихватање различитости (против предрасуда и стереотипног мишљења); уочавање и разумевање насиља; знања и вештине самозаштите и вршњачке помоћи; о кооперативном и тимском раду; о изградњи одељењске заједнице; технике ефикасног учења; креативно и критичко мишљење; драмско васпитање и улога стваралаштва деце/младих у смањењу насилног понашања; улога и значај партиципаторних уметности у креирању подстицајног окружења за децу и ученике; улога спорта у превенцији; развој самопоштовања и управљање осећањима; о техникама и методама преговарања; омладински активизам у ученичким парламентима и другим облицима; улога младих у хуманитарном раду.

Стручно усавршавање запослених

Теме/области: управљање дисциплином и партнерска комуникација; израда правила понашања; примена реституције (принципи, значај преговарања, важност постизања договора...); тимски рад; значај позитивне дисциплине; значај квалитета наставе за превенцију насиља; улога и место волонтерског рада у установама; изградња подржавајућег окружења за учење и одрастање; професионални развој запослених као превенција насиља; заступање права деце/ученика; Општи и Посебни протокол о заштити деце од насиља, злостављања и занемаривања; улога шире заједнице у превенцији насиља; права одраслих у случају насиља на радном месту и у случају укључености у насиље; комуникација са медијима; права и заштита од секундарне трауме деце и одраслих (секундарна виктимизација).

Прилог 10

ЛИСТА ИДЕЈА, АКЦИЈА, МОДЕЛА ПРЕВЕНТИВНОГ ДЕЛОВАЊА

1. у којима су укључена деца

- Недеља посвећена активностима против насиља
- Дан толеранције
- Дани пријатељства
- Недеља различитих култура
- Месец лепих речи
- Недеља лепих порука
- Отворена школа
- Хуманитарне акције
- Одређен део школе (кутак) посвећен теми ненасиља
- Кутија поверења
- Рубрика у школском часопису
- Страна на сајту школе
- Зидне новине
- Маркирање ризичних места у школи и око ње
- Маркирање ризичних догађаја, датума и дефинисање превентивних мера
- Спортска такмичења и фер-плеј турнири
- Кооперативни турнири и такмичења
- Квизови
- Интернет перформанси
- Виртуелне / ел.презентације, брошуре, приручници, игрице за превенцију насилног понашања
- Школски зид за графите
- Интерне школске радио-станице (разглас), инфо-програми
- Ученичке журке и прославе са саморегулацијом дисциплине
- Ученичко саветовалиште и центар за медијацију
- Школски СОС телефон
- Акције „ У туђим ципелама“, „Под туђом капом“ и сл. за децентрацију и неговање емпатичности и инклузивног приступа
- Упознавање са различитим културама у свим облицима рада и путем свих врста медија
- “ТОП Листа” – саговорника и тема за сусрете- обавезно укључити децу у избор тема (као и родитеље) (у понуди саговорника могу да буду : представници центра за социјални рад, правосуђа, здравства, МУП-а, стучњак у овој области, родитељ...)

- Форум театар и други облици партиципаторне драме и интерактивног израза у уметности (игрокази, скечеви позоришне представе деце,анимације, перформанси, инсталације, интерактивне изложбе и сл.)
- Обележавање пригодних датума - Дан школе. Дечија недеља итд.
- Наградни конкурси (ликовни, литерарни,музички,) - на нивоу школе, локалне заједнице, општине, града...)
- Посете пригодним позоришним и биоскопским представама (разговор о томе, цртежи, дебате...)
- Изложбе (ликовни , литерарни радови, примењена уметност...)
- Такмичења (нпр. Ко је бољи навијач, Бон тон навијача....)
- Топ листа "најлепших" поступака, речи....
- Акције Ученичког парламента и ВТ.
- Вршњачка медијација

2. за одрасле (родитељи, наставници, локална заједница...):

- Организовање сусрета деце и запослених са експертима за област превенције насиља (лекари, психолози, СОС волонтери)
- Израда лифлета, брошура
- Објављивање примера добре праксе (часописи, сајтови, шк. новине)
- Подстицање и награђивање актера добре праксе (разглас, сајт, пригодне награде...)
- Промоција литературе о овој тему (или текстова из часописа, новине, превођење текстова са страних сајтова, часописа и сл., формирање специјалне библиотеке за запослене и родитеље)
- Постери
- Видеотека за ЦД верзијама играних филмова поучних са темом насиља у породици, међу младима и сл.
- Организовање дебата, округлих столова, трибина са темом превенције насиља
- Секција за развијање толеранције
- Час ОС/ОЗ
- Хуманитарне акције и мере солидарности за угрожене породице

Прилог 11

ВОЂЕНИ ДИЈАЛОГ - техника за вођење разговора са децом/ученицима

Вођени дијалог је процес којим одрасли усмерава дете у правцу жељеног понашања. Вођеним дијалогом одрасли подучава децу пожељним и прихватљивим облицима понашања, којим ће задовољити своје и потребе других. На овај начин одрасли код деце развија рефлексиван и критичан однос према сопственом понашању и понашању других у њиховом окружењу. Успешност вођеног дијалога заснива се на правилима:

- позитиван пример и сугерисање прихватљивог понашања:
  "Твоје ноге треба да су на поду", уместо "Спусти ноге са столице";
- сугестија или питање да би се избегла фрустрација:
  "Можда ће ти помоћи већа посуда?", уместо: "Просућеш то свуда по поду ако не престанеш да сипаш!";
- усвајање нових образаца описивањем жељеног понашања:
  "Када будемо ишли у посету ватрогасној станици, пажљиво ћемо се попети на ватрогасна кола и радити само оно што нам ватрогасац буде рекао", уместо "Понашајте се пристојно!"
- нуђење вишеструких могућности избора:
  "Хоћеш да узмеш црвени или плави маркер да би означио текст?", уместо „Узми црвени маркер и означи текст";
- скретање пажње на другу активност:
  "Да ли сте приметили нове књиге које сам вам донела?", уместо "Престани да лупкаш лењиром по столу!";
- охрабривање пожељних понашања:
  "Одлично си обрисао/обрисала таблу, биће ми лако да пишем по њој";
- коришћење препознатљивих сигнала за свакодневне рутинске радње које желите да деца усвоје и уграде у репертоар понашања:
  "Када пљеснем длановима, време је да приводите свој рад крају".

Ефекти вођеног дијалога

- Помаже деци да избегну неуспехе и негативне реакције окружења.
- Помаже деци да пронађу смисао правила понашања. Када знају шта се од њих очекује, деца лакше прилагођавају своје понашање и организују своје активности.
- Пружа деци модел прихватљивог понашања; зато добијају признања, похвале, што им ствара осећај вредности и јача њихово самопоуздање
- Унапређује позитиван однос са дететом.
- Техника вођеног дијалога изузетно је применљива у развоју позитивне дисциплине, доприноси развоју самодисциплине код деце, када се формулишу и успостављају правила понашања у одељењу, учионици, школи. Такође је значајна и у дефинисању последица непоштовања правила, прихватању природних последица сопственог понашања, биле оне позитивне или негативне.

Прилог 12

ПОЗИТИВНА ДИСЦИПЛИНА

Деца уче из света који их окружује. Одрасли су свесни да их деца веома пажљиво посматрају, тражећи сигнале који дефинишу друштвено пожељно понашање. У том смислу деца прихватају не само оне облике понашања који су на неки начин подржавани или одобравани, већ и оне који ни на који начин нису санкционисани.

Касније, дете развија и друге моделе из контаката са светом вршњака, нове обрасце који »гарантују« прихватање у вршњачкој групи, због чега понеко од њих западa у озбиљне унутрашње конфликте које тешко превазилази, и тада развија различите одбрамбене механизме, који не морају увек бити конструктивни и позитивни. У том периоду одрасли треба да се фокусира не на контролу деце/младих, већ на контролу услова у којима деца одрастају, а који треба да су подстицајни.

Питање је како остварити склад контроле и сигурности, са једне, и слободе, креативности и флексибилности, са друге стране, а бити сигуран да ће »све изаћи на добро«. Нико још није осмислио формулу којом се то постиже. То је истраживачки процес и искуствено учење у исто време.

Психолог Карл Роџерс идентификовао је особине које доводе до блиског, топлог, односа пуног разумевања са децом: реалистичност, прихватање и разумевање и саосећање. У том контексту, данас се све више говори о рефлексивним практичарима, који осмишљавају своју праксу и свој доживљај професије, стављајући се и у позицију детета, како би што боље разумели његово понашање и осећања. Овај приступ полази од претпоставке да развој самодисциплине и одговорност за своје поступке код деце можемо развити само ако и сами прихватамо те принципе и вредности.

Пошто је овај приступ све прихваћенији, јасно је да се данас одрасли који раде са децом налазе пред дилемом; да ли да демонстрирају моћ и да контролишу и кажњавају или да примењују концепт позитивног дисциплиновања - да их уче конструктивном понашању и самоконтроли?

САМОДИСЦИПЛИНА

- Позитивно усмерење/слобода за одређена понашања;
- Унутрашња мотивација за прихватљиво понашање;
- Увиђање могућих последица понашања;
- Омогућава одраслима да понуде позитивне обрасце понашања;
- Учи децу самоконтроли.

ЕФЕКТИ КОД ДЕЦЕ:

- Задовољна су собом.
- Уче да контролишу своје понашање.
- Постају све више независна.
- Почињу да доводе у везу своје потребе са потребама

КАЖЊАВАЊЕ

- Негативно усмерење/страх од казне и критике;
- Спољашња мотивација за прихватљиво понашање;
- Провоцира одбрану од последица-избегавањем казне;
- Омогућава одраслима да истичу шта деца НЕ ТРЕБА да раде;
- Контролише дечије понашање помоћу страха.

ЕФЕКТИ КОД ДЕЦЕ:

- Развијају негативну слику о себи.
- Не развијају унутрашњу контролу над својим понашањем и осећањима.
- Сакривају своје грешке, нису свесни својих потреба.

Прилог 13

РЕСТОРАТИВНА ДИСЦИПЛИНА

Дисциплина подразумева учење деце да живе по правилима и помаже им да уче норме понашања групе којој припадају, стичу социјалне вештине које им омогућавају да учествују у односима са другим људима око себе.

Уколико желимо да децу дисциплинујемо тако да она сама постану одговорна за регулисање сопственог понашања, заједно са заустављањем непримереног понашања, неопходно је дати им објашњење зашто је то понашање неприкладно. Када одрасли у великој мери управља понашањем детета, дете не развија могућност само контроле. Ту улогу преузимају родитељ или наставник уместо детета. Насупрот томе, циљ васпитавања деце је да их научимо самодисциплини.

Ресторативна дисциплина омогућава деци која су се насилно понашала да преброде проблем у коме су се својим поступком нашли. Циљеви ресторативне дисциплине су:

- да се разуме последица насилног акта и да се покаже емпатија и за онога ко је вршио насиље и за онога ко је трпео насиље;
- да се подстакне одговорност и поузданост особа у конфликту њиховом међусобном сарадњом;
- да се особа која је чинила насиље укључи у заједницу као њен пуноправни члан;
- да се мења окружење, уколико доприноси насиљу или повређивању деце.

Потребно је пуно стрпљења и времена да би дисциплиновање деце довело до тога да она могу да предвиде последице свог понашања и да могу да га на време контролишу. Дисциплина је дугорочан процес.
Уопштено говорећи, казна доприноси да се дечје понашање краткотрајно промени.

Деца се, плашећи се казне, понашају “пожељно” ако су под најдиректнијим надзором. Међутим, у одсуству одрасле особе, она ће се понашати непожељно, уколико не схватају суштинску штету које такво понашање носи за њих саме и друге особе којима наносе бол.

Осим казне, која је јасно дефинисана у школском систему, и која се мора примењивати према законском оквиру који дефинише живот у васпитно- образовним установама, децу треба научити значењу, вредностима које су у основи правила понашања. Казну, стога, треба да следи посебно направљен план активности за дете, који укључује оне који су трпели насиље, родитеље, стручњаке из школе и релеватних институција. Ресторативна дисциплина (restore, енг.= излечити, надокнадити, поправити, поново успоставити) комбинује казну (којој се прибегава тамо где је неопходно) са учењем деце да ће кршења унапред договорених правила имати одговарајуће последице. Такав приступ подстиче развој личне одговорности и могућност “искупљења” надокнадом нанесеног бола или учињене штете, уколико о томе постоји сагласност обе стране, чиме постаје начин реаговања и у односима са вршњацима.

Да би се ситуације конфликта међу децом превенирале, пожељно је подстицати их да:

- разговарају о сопственим осећањима које прате насилне ситуације;
- упознају сопствене емоција и начине које условљавају наше реакције;
- се упознају са појмом насиље и његовим различитим манифестацијама;
- сарађују, чак и када неко погреши.

Ресторативна дисциплина подразумева да свако од нас некада погреши, да за то сноси последице, али какве ће оне бити, зависи од тежине почињене грешке, као и од других око нас. Зато, када се начини грешка, одрасли треба са дететом да разговара о начину на који може то да поправи. Такав поступак се зове реституција. Деци се тада постављају питања: шта си тада мислио; шта си урадио; да имаш чаробни штапић шта би променио; да ли си нешто покушао да урадиш да поправиш начињену штету; да ли је то имало неке резултате, шта си од других очекивао, да ли је требало да урадиш још нешто? Такавим поступком схватају да из грешака можемо да научимо, као и да одговорно разумемо и прихватимо последице које су нашим понашењем настале. Ипак, од нас и од других око нас зависи у великој мери да ли ће нам дати шансу да се мењамо и на који начин - да ли ће нас наша грешка обележити за читав живот или ћемо ипак успети, уз помоћ других, да то превазиђемо.

Прилог 14

ЧЕК-ЛИСТА ЗА ПРИМЕНУ ПОЗИТИВНИХ ПРИСТУПА У РАДУ СА ДЕЦОМ/МЛАДИМА

Прочитајте и означите знаком плус испред приступа који вам помажу, а знаком минус испред оних који не помажу. Уколико имате нових идеја и искустава, допуните чек- листе.

А. ОПШТИ ПРИСТУПИ

Васпитач/наставник

1. Контролише непожељно понашање у групи/одељењу тако што децу/младе подучава како да контролишу своја негативна осећања.

2. Подстиче и награђује напредак у промени понашања.

3. Обезбеђује учење прихватљивијих облика понашања и поступања (уопште или у провоцирајућим ситуацијама).

4. Идентификује узроке за које верује да су битни за неприхватљиво понашање (породични притисак, притисци вршњака, недостатак компетенција у неким областима знања и животних вештина и др.).

5. Разговара са децом/младима о свим ситуацијама и темама битним за њих, како би се повећао њихов увид и критичност према сопственом понашању, узроцима или значењима.

6. Покушава да промени негативне ставове и уверења у правцу толеранције и уважавања различитости, прихватања сопствене одговорности за осећања и понашање, мултикултуралности.

7. Охрабрује и подржава развој самопоуздања код деце/младих креирањем подржавајуће средине и атмосфере у којој деца уче и развијају се несметано.

8. Друге стратегије (описати их): _____

Б. СПЕЦИФИЧНИ ПРИСТУПИ

Васпитач/наставник

1. Ублажава сукобе разговором, посредовањем, медијацијом, интервенише што је могуће ређе и посредније, како би децу/младе оснажио за самостално превазилажење конфликтних ситуација.
2. Користи хумор за смањење напетости, конструктивну комуникацију и технике за превазилажење конфликата; ако је у питању физички сукоб- раздваја и непосредно интервенише у складу са процедурама.

3. Одржава физичку близину или прати понашање из близине, када за то има повода и према унапред договореним правилима и процедурама (сумње, најаве, послеконфликтна атмосфера и сл).

4.Примењује тајм-аут поступке за „гашење“ ометајућег или агресивног понашања, уклања провокативне елементе за појаву неприхватљивог понашања и/или његово подржавање.

5.Примењује тајм-аут поступке после испада/непожељног понашања да би се пружила могућност да се узнемирени смире и да се размисли о догађајима.

6.Примењује уговоре о понашању, као формализован начин за обезбеђење одрживости промене понашања.

7.Примењује моделовање, игру улога, партиципаторну драму, симулиране ситуације да би помогао прилагођавање на фрустрирајућу или претећу ситуацију.

8.Прилагођава очекивања и радне задатке, ако се чини да су неподесни и да стварају проблем.

9.Прилагођава распоред седења у учионици, групне задатке или друге факторе у социјалној средини и вршњачким односима, оплемењује радну и животну средину у складу са потребама деце/младих и према узрасту.

10.Труди се да прибави вршњачку подршку за дете/младу особу која испољава проблематично понашање, како би се омогућила реинтеграција у социјално окружење и подржали напори за промену понашања.

11. Користи Активно слушање, „Ја“ поруке и Преговарање до решења „без губитника“ (Гордонов поступак).

12.Труди се да придобије ученика да сагледа проблем, прихвати одговорност за сопствено понашање и осећања, испуни план за побољшање (Гласеров поступак).

13. Контактира са члановима породице и сарађује у изградњи и подржавању позитивне промене.

14. Друге стратегије (описати их) _____

Прилог 15

ЕВИДЕНЦИЈА НАСИЛНОГ ПОНАШАЊА

Датум настанка насилне ситуације.....

Место:

· у дворишту установе

· у ходнику

· у тоалету

· у учионици/соби

· на путу до установе

Време:

· пре доласка у установу

· после доласка

· на часу - 1, 2, 3, 4, 5, 6.

· на одмору

· у току активности

· у току слободног времена

Начин откривања/уочавања:

· личним увидом

· дојавом посматрача

· дојавом родитеља

· посредно(сандуче, телеф. пријава)

· уочавањем знакова

· дојавом особе која је доживела насиље

од .....

Учесници насилне ситуације

Особа која врши насиље (подвуци)

Учесник
М/Ж
група/разред

Група:
хомогеног узраста
хетерогеног узраста
истополна
хетерополна

Одрасли
васпитач
учитељ
предметни наставник
одељењски старешина
дежурни наставник
техничко особље
административно особље
стручни сарадник
школски полицајац
директор
родитељ (сопствени/туђи)

Особа која трпи насиље подвуци)

Ученик
М/Ж
група/разред

Група:
хомогеног узраста
хетерогеног узраста
истополна
хетерополна

Одрасли
васпитач
учитељ
предметни наставник
одељењски старешина
дежурни наставник
техничко особље
административно особље
стручни сарадник
школски полицајац
директор
родитељ (сопствени/туђи)

Насилна ситуација се:
· дешава први пут
· понавља више пута

Кратак опис насилне ситуације:

Врста интервенције:

Предложене мере заштите и начини праћења спровођења предузетих мера:

Вредновање и процена ефикасности предузетих мера:

Датум пријаве
насилне ситуације:

Подносилац пријаве:

Прилог 16

ПРИМЕР ОБРАСЦА ЗА ПРАЋЕЊЕ/УКЉУЧИВАЊЕ ДРУГИХ ИНСТИТУЦИЈА У ИНТЕРВЕНЦИЈУ/ПРЕВЕНЦИЈУ

Назив и адреса установе којој се обраћамо: _____

_____

Назив и адреса установе:_____

_____

Име и презиме одговорне особе/ директора: _____

Адреса установе: _____

телефон/мејл у установи_____

Име и презиме координатора Тима за заштиту деце од насиља: _____

_____

телефон/мејл _____

Име и презиме детета:_____

узраст _____

група/разред , одељење _____

Име и презиме родитеља/старатеља _____

Адреса становања: _____

телефон/мејл _____

Разлози због којих се обраћамо надлежној установи _____

_____

Кратак приказ/опис кључних догађаја (време/датуми када су се десили, ко су били учесници, какве су последице...)

_____

Предузете мере у установи

_____

_____

_____

Датум

Потпис директора

Прилог 17

УЛОГЕ И ОДГОВОРНОСТИ – ко шта ради када постоји сумња на насиље или се насиље догоди

ДЕЖУРНИ НАСТАВНИК/ВАСПИТАЧ

-дежура у складу са распоредом;
-уочава и пријављује случај;
-покреће процес заштите детета (реагује одмах у случају насилног понашања, користећи неку од стратегија;
-обавештава одељењског старешину/васпитача о случају;
-евидентира случај;
-сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља.

ОДЕЉЕЊСКИ СТАРЕШИНА/ВАСПИТАЧ

-уочава случајеве насилног понашања и реагује одмах;
-учествује у процесу заштите деце;
-разговара са учесницима насиља;
-информише родитеље и сарађује са њима;
-по потреби, сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља;
-прати ефекте предузетих мера;
-евидентира случај и води документацију;
-по потреби, комуницира са релевантним установама.

ТИМ, ПСИХОЛОГ, ПЕДАГОГ

-уочава случајеве насилног понашања;
-покреће процес заштите детета, реагује одмах;
-обавештава одељењског старешину и сарађује са њим;
-по потреби, разговара са родитељима;
-пружа помоћ и подршку деци/ученицима, наставницима;
-разматра случај (2. и 3. ниво) и осмишљава мере заштите;
-обавља консултације, предлаже заштитне мере, прати ефекте предизетих мера;
-по потреби, сарађује са другим установама;
-евидентира случај.

ПОМОЋНО-ТЕХНИЧКО ОСОБЉЕ

-дежура по распореду;
-прекида насиље;
-уочава и пријављује случајеве насилног понашања.

УЧЕНИЦИ, ДЕЦА

-уочавају случајеве насилног понашања;
-траже помоћ одраслих;
-пријављују одељењском старешини/васпитачу;
-за теже случајеве консултују чланове школског Тима;
-учествујеуу мерама заштите.

Прилог 18

ЛИСТА ЗАКОНА И ПОДЗАКОНСКИХ АКАТА

1. Закон о основама система образовања и васпитања, www.mps.sr.gov.yu
2. Породични закон, www.minrzs.gov.rs
3. Закон о малолетничким учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, www.parlament.sr.gov.yu
4. Закон о кривичном поступку, www.parlament.sr.gov.yu
5. Закон о прекршајима, www.parlament.sr.gov.yu
6. Закон о здравственој заштити, www.zdravlje.sr.gov.yu
7. Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, www.minrzs.gov.rs
8. Закон о полицији, www.parlament.sr.gov.yu
9. Упутство о поступању полицијских службеника према малолетним и млађим пунолетним лицима, www.mup.sr.gov.yu
10. Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, www.minrzs.gov.rs
11. Посебни протокол за заштиту деце од насиља у образовно-васпитним установама, www.mps.sr.gov.yu
12. Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, www.mup.sr.gov.yu

Изводи из закона који садрже одредбе о насиљу и заштити деце

ЗАКОН О ОСНОВАМА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Одговорност установе за безбедност деце и ученика (Члан 44)

Установа је дужна да пропише мере, начин и поступак заштите и безбедности деце, односно ученика за време остваривања образовно-васпитног рада и других активности које организује установа, у сарадњи са надлежним органом јединице локалне самоуправе.
Установа је дужна да спроводи мере из става 1 овог члана.

Правила понашања у установи (Члан 45)

У установи се негују односи међусобног разумевања и уважавања личности деце, ученика, запослених и родитеља.
Запослени имају обавезу да својим радом и укупним понашањем доприносе развијању позитивне атмосфере у установи.
Понашање у установи и односи деце, ученика, запослених и родитеља уређују се правилима понашања у установи.

Забрана дискриминације и страначког организовања (Члан 46)

У установи су забрањене активности којима се угрожавају, омаловажавају или дискриминишу групе и појединци по основу расне, националне, језичке, верске или полне припадности, физичке или психичке конституције, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења, као и подстицање таквих активности.

Под дискриминацијом детета, односно ученика сматра се свако непосредно или посредно прављење разлика или њихово повлађивање, искључивање или ограничавање, чији је циљ спречавање остваривања права, смањење права или престанак једнаког третмана детета, односно ученика.
У установи је забрањено физичко насиље и вређање личности деце, ученика и запослених.
У установи није дозвољено страначко организовање и деловање и коришћење простора установе у те сврхе.

Права детета и ученика (Члан 95)

Права детета и ученика остварују се у складу са потврђеним међународним уговорима, овим и посебним законима, а установа је дужна да обезбеди њихово остваривање, а нарочито право на:
1) валитетан образовно-васпитни рад;
2) уважавање личности;
3) свестрани развој личности;
4) заштиту од дискриминације и насиља;
5) благовремену и потпуну информацију о питањима од значаја за његово школовање;
6) информације о његовим правима и обавезама;
7) подношење приговора и жалбе на оцену и на остваривање других права по основу образовања;
8) слободу удруживања у различите групе, клубове и организовање ученичког парламента;
9) учествовање у раду органа школе, у складу са овим и посебним законом;
10) покретање иницијативе за преиспитивање одговорности учесника у образовно-васпитном процесу уколико права из тач. 1) до 9) овог члана нису остварена.

Ученик, његов родитељ, односно старатељ може да поднесе пријаву директору школе у случају непримереног понашања запослених према ученику, у року од 15 дана од наступања случаја.

Директор је дужан да пријаву размотри и, уз консултацију са учеником, његовим родитељем, односно старатељем одлучи о њој, у року од 15 дана од дана пријема пријаве.
Запослени у установи дужан је да пријави директору, односно органу управљања кршење права детета, односно ученика.

Одговорност ученика (Члан 96)

У остваривању својих права ученик не сме да угрожава друге у остваривању њихових права.
Ученик има обавезу да:
1) редовно похађа наставу и извршава школске обавезе;
2) се придржава школских правила, одлука директора, наставника и органа школе;
3) савесно ради на усвајању знања, вештина и вредности прописаних школским програмом;
4) не омета извођење наставе и не напушта час без претходног одобрења наставника;
5) поштује личност других ученика, наставника и осталих запослених у школи;
6) благовремено правда изостанке;
7) чува имовину школе и чистоћу и естетски изглед школских просторија.

Ученик може да одговара само за повреду обавезе која је у време извршења била прописана посебним законом или општим актом.

Ученику може да се изрекне васпитно-дисциплинска мера за лакше повреде обавеза ученика у складу са општим актом школе, а за теже - у складу са посебним законом.

Дисциплински поступак против ученика не може се покренути ни водити по истеку 60 дана од дана учињене повреде обавезе.
Ученик, односно родитељ или старатељ одговара за материјалну штету коју ученик нанесе школи, намерно или из крајње непажње, у складу са законом.

Теже повреде радних обавеза (Члан 131)

Теже повреде радних обавеза запосленог у установи, осим повреда прописаних законом, јесу:

1) извршење кривичног дела на раду или у вези са радом;
2) угрожавање или повређивање физичког или психичког интегритета детета, односно ученика (физичко кажњавање, морално, сексуално или на други начин учињено злостављање);
3) вређање деце, ученика и запослених које се понавља или утиче на процес образовања;
4) изражавање националне или верске нетрпељивости;
5) подстрекавање на употребу алкохолних пића код деце и ученика, или њено омогућавање, давање или непријављивање набавке и употребе;
6) подстрекавање на употребу наркотичког средства код деце и ученика, или њено омогућавање, давање или непријављивање набавке и употребе;
7) ношење оружја у установи или кругу установе;
8) политичко организовање и деловање у просторијама установе;
9) непотпуно, неблаговремено и несавесно вођење евиденције;
10) неовлашћена промена података у евиденцији, односно школској исправи, брисањем, додавањем, прецртавањем или изостављањем података;
11) уништење, оштећење, скривање или изношење евиденције, односно школске исправе;
12) одбијање давања на увид резултата писмене провере знања ученицима, родитељима, односно старатељима;
13) одбијање пријема и давања на увид евиденције лицу које врши надзор над радом установе, родитељима, односно старатељима;
14) припремање ученика школе ради оцењивања, односно полагања испита, од стране запосленог у тој школи.

За повреде радне обавезе из става 1 овог члана изриче се мера престанка радног односа ако је повреда учињена умишљајем или из свесног нехата и ако нису утврђене олакшавајуће околности за запосленог. У осталим случајевима може се изрећи новчана казна у висини од 20% до 35% од плате исплаћене за месец у коме је одлука донета, у трајању од три до шест месеци.

Остали закони

ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ
ОПШТА ЗАБРАНА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Облици дискриминације
Члан 6

(1)Облици дискриминације су непосредна и посредна дискриминација, као и повреда начела једнаких права и обавеза.
(2)Непосредна дискриминација постоји ако се лица или група (у даљем тексту: дискриминисани), у истој или сличној ситуацији, било којим актом или радњом, стављају или су стављени у неповољнији положај или би могли бити стављени у неповољнији положај због његове односно њихове инвалидности.
(3)Посредна дискриминација постоји ако се дискриминисани, због његове инвалидности, ставља у неповољнији положај доношењем акта или предузимањем радње која је привидно заснована на начелу једнакости и недискриминације, осим ако је тај акт или радња оправдана законитим циљем, а средства за постизање тог циља су примерена и нужна.
(4)Дискриминација постоји и у случају:
1. ако се према дискриминисаном поступа горе него што се поступа или би се поступало према другоме, искључиво или углавном због тога што је дискриминисани тражио, односно намерава да тражи правну заштиту од дискриминације или због тога што је понудио или намерава да понуди доказе о дискриминаторском поступању;
2.ако се према дискриминисаном очигледно понижавајуће поступа, искључиво или углавном због његове инвалидности.
(5)Дискриминацијом се сматра и позивање и навођење на дискриминацију и помагање у дискриминаторском поступању.

Дискриминација у вези са васпитањем и образовањем
Члан 18

(1) Забрањена је дискриминација због инвалидности на свим нивоима васпитања и образовања.
(2) Дискриминација из става 1 овог члана обухвата:
1. ускраћивање пријема детета предшколског узраста, ученика, односно студента са инвалидитетом у васпитну односно образовну установу која одговара његовом претходно стеченом знању, односно образовним могућностима;
2. искључење из васпитне односно образовне установе коју већ похађа дете предшколског узраста, ученик, односно студент са инвалидитетом из разлога везаних за његову инвалидност;
3. постављање неинвалидности као посебног услова за пријем у васпитну односно образовну установу, укључујући подношење уверења о здравственом стању и претходну проверу психофизичких способности, осим ако је тај услов утврђен у складу са прописима којима се уређује област образовања.

Члан 19

Дискриминацијом у образовању због инвалидности не сматра се:
1. провера посебних склоности деце предшколског узраста, ученика и студената, односно кандидата за упис у васпитну односно образовну установу према одређеном наставном предмету или групи предмета, њихових уметничких склоности или облика посебне даровитости;
2. организација посебних облика наставе, односно васпитања за ученике, односно децу предшколског узраста, који због недовољних интелектуалних способности не могу да прате редовне наставне садржаје, као и упућивање ученика, односно деце предшколског узраста у те облике наставе односно васпитања, ако се уписивање врши на основу акта надлежног органа којим је утврђена потреба за таквим обликом образовања ученика, односно детета предшколског узраста.

Члан 20

Посебно тежак облик дискриминације због инвалидности јесте узнемиравање, вређање и омаловажавање инвалидног детета предшколског узраста, ученика, односно студента због његове инвалидности, када те радње врши васпитач, наставник или друго лице запослено у васпитној, односно образовној установи.

Мере за обезбеђивање равноправности у области васпитања и образовања
Члан 36

Органи државне управе, територијалне аутономије и локалне самоуправе надлежни за послове васпитања и образовања дужни су да предузму мере, с циљем да васпитање и образовање особа са инвалидитетом постане интегрални део општег система васпитања и образовања.

Члан 50

Новчаном казном од 10.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај наставник, васпитач или друго лице запослено у образовној односно васпитној установи које стално или учестано узнемирава, вређа и омаловажава ученика, студента односно дете предшколског узраста због његове инвалидности (члан 20).

ЗАКОН О ЗДРАВСТВЕНОЈ ЗАШТИТИ
(«Службени гласник РС», бр.107/05)
- Члан 30, 35, 37.

ПОРОДИЧНИ ЗАКОН
(«Сл. гласник РС», број 18/05)
-Члан 6, 10, 63, 65,66,197,198

ЗАКОН О ПОЛИЦИЈИ
(«Сл. гласник РС», бр. 101/05)
-Члан 38

КРИВИЧНИ ЗАКОНИК РС
(«Сл. гласник РС», бр. 85/05)
-Члан 193

ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ
(«Сл. лист СРЈ», бр.70/01 и 68/02)
- Члан 222

ЗАКОН О МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА
И КРИВИЧНОПРАВНОЈ ЗАШТИТИ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА
(«Сл. гласник РС», бр. 85/2005)

Прилог 19

КОМУНИКАЦИЈА СА МЕДИЈИМА У ВЕЗИ СА НАСИЉЕМ

ЈАВНОСТ, МЕДИЈИ И КРИЗА

Упутство за школе
Представници медија могу бити сарадници у обавештавању јавности о околностима које су довеле до кризног догађаја и начинима на које установа реагује

Медији ће увек бити заинтересовани за кризни догађај у школи. Многи директори су изразили своју забринутост о томе како сензационализам трагичног догађаја представља проблем за школу. Суочавање са медијима може бити један од најтежих аспеката руковођења кризом. Директори имају двоструку одговорност: да заштите особље и ученике и да одговоре на друштвену забринутост. Званичници установе могу помоћи новинарима ако су осетљиви на њихову потребу да о догађају обавесте јавност. Добра комуникација информише јавност да ученици и особље нису угрожени и да већ делује Тим за заштиту деце у установи.

1. Требало би сачинити план за контакте са медијима у случају да се кризни догађај деси. Установа или општина би требало да одреде једног представника за медије који ће одговарати на питања новинара. Изјаве медијима треба да буду кратке и да садрже чињенице, претпоставке треба избегавати. Остало особље треба да упути новинаре на званичног представника за медије.

2. Израдите и периодично проверавајте листу имена и адреса локалних новинара. У случају кризе, требало би им доставити саопштење за медије, у коме су наведене чињенице, име званичног представника за медије, као и предлог за евентуалне интервјуе.

3. Установе могу спречити проблеме развијајући сталну проактивну сарадњу са медијима. То помаже успостављању правила сарадње током кризе.

4. Већина општина подржава право школе да стави ограничења физичком приступу медија школској згради, ученицима и особљу, што се мора образложити и временски одредити. Школа има право да ограничи приступ медијима свом особљу и ученицима у време наставе.

5. Помагачи би требало да буду свесни да секундарна виктимизација често настаје из сензационализма везаног за кризни догађај. Потребно је да установа води рачуна о утицају новинских прича на децу/ученике или породицу погођену датом кризом, или несрећом. Медији енормно подижу тираж приче, тачно, али и погрешно виђење.

6. Одредите простор који је намењен медијима као штаб или место за извештавање. Врло је делотворно ако је простор изван територије на којој бораве деца/ученици.

7. Инсистирајте да репортери поштују приватност и право деце/ученика и особља на жалост.

8. Одредите једну особу која ће координирати медијска испитивања. Ова особа би требало да познаје локалну политику односа са медијима, како би та начела била поштована. Треба познавати законе, као и етичке кодексе медија и новинара.

9. Помозите запосленима и деци/ученицима да избегну напад камера и микрофона, већ да их упуте на оне који су боље обавештени или надлежни. Особље би требало обавестити да нису у обавези да одговарају на питања из медија.

10. Немојте давати ма какве информације о детету које је трпело насиље док породица не буде информисана и док не да своју сагласност о пружању информација.

11. Све информације које се дају медијима требало би да буду потврђене и проверене.
12. Обавестите медије и родитеље о посебним начинима рада који ступају на снагу како би се носили са кризом и нашли праву меру извештавања јавности.

13. Користите сва средства комуникација да бисте истакли чињенице, избегли дуплирања, контрадикторне информације и гласине. Јавност занимају и узроци и последице.

14. Током трајања кризе врло је важно успоставити медијски центар са телефонима, компјутерима, факсом, таблама за информисање.

15. Током трајања кризе добро је да јавност добија периодичне извештаје и да зна када ће их, где и од кога добити.

16. Не постоји ништа „незванично". Претпоставите да ће бити објављено све што кажете репортеру, и да то можда неће бити уравнотежено, ни према вашим очекивањима.

17. Представник за медије требало би да одговори само на питања која се тичу онога што добро познаје и за које је надлежан. Догађај треба разликовати од његове интерпретације.

18. Избегавајте да кажете „без коментара". Уколико нисте у ситуацији да дате више информација или не можете да потврдите одређене информације, кажите то медијима.

19. Контролишите време трајања сваког интервјуа са медијима. Тако ће ситуација бити лакша, а излаз из проблема извеснији. Време акције не сме се расипати.

20. Када је криза завршена или решена, изразите своју захвалност свима који сувашој школи били од помоћи.
    У интересу деце, позовите их на даљу сарадњу.

Поуке

- Медије ће увек интересовати „прича" о кризном догађају у заједници, али сензационализам, можда трагичног, догађаја представља проблем за школу.
  Она после кризе не може забранити, али може условити приступ медијима у школу. Она мора да узме у обзир и последице могућег држања медија по страни са циљем заштите рањивих особа од додатног излагања трауматском догађају услед медијске пажње. Мора да брине да не наступе негативне последице интензивне (и често критичке) медијске пажње, која се некада нагло распламса па убрзо замре.

- Медији, такође, могу повећати ризик од „копирања" догађаја, услед немара у извештавању, па школа мора да буде опрезна када даје информације јавности, а није добро да избегава контакт са новинарима. Имати у виду
  да осетљиви подаци и сензационалистички приступ могу појачати ризик за рањиве ученике и породице.

- С друге стране, морамо бити осетљиви за потребе новинара да информишу јавност о догађају. Лош контакт са медијима може ненамерно послати поруку да у школи влада небрига и да је сигурност деце угрожена. Треба одговорити тачно на питања медија, не задржавајући се на непотребним и
  подацима поверљиве природе.